శ్రీ సీతారామం.

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక

—‡)(o ౦ o)(‡—

అనునీగ్రంథము

తెనుగుపద్యములు, సంస్కృతశ్లోకములు, హిందుస్తాని - తెనుగు - సంస్కృతము కలి
సియున్న చమత్కారపద్యములు, చదరంగపుయెత్తులు,

మొదలగునవి జేర్చి

కుచ్చర్లపాటి సూర్యనారాయణరాజుగారిచే

గోదావరిజిల్లా యిలాకా తుని పట్టణంబున

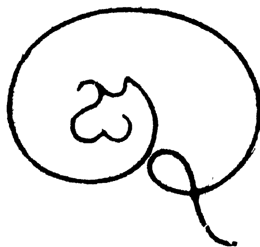
వెలసియున్న

శ్రీ రాజా వత్సవాయ వెంకట సింహాద్రి జగపతిరాజు బహదరుగారి

స్వకీయ

శ్రీ సీతారామనిలయముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపించి ప్రకటింపబడియె.

ది ౨౦ అగష్టు ౧౮౯౨ సం॥రము

శ్రీ రామములు.

———‡§§‡———

శ్రీ సీతారామలక్ష్మణభరతశత్రుఘ్న

ఆంజనేయసమేత శ్రీసీతారామాయ నమః

శ్రీ విఘ్నేశ్వరాయ నమః॥

శ్రీ పార్వతీశివాయ నమః॥

శ్రీ సరస్వతీబ్రహ్మణే నమః॥

——§§‡§§——

నానార్థగాంభీర్యవచనతాత్పరికి.

———

క॥ ఏమిననరా చేలన। నామ్ముంగిటి కేలరాదు సరహారిపిన్నా। రామ
లముస్మారింపిన। ప్రేమతమరిబుద్ధిచెప్పి పిలువవె కలికీ॥

మత్స్య[illegible]కూర్మం - వరాహం - నారసింహం - వామనం - పరశురామ - శ్రీరామ - బలరామ
కృష్ణం - కలికి॥

ఏటిలోనను - కౌనుచేలవాడు - నాకుసుందరకనోరాడు - సరహరి - విష్ణువాడు - ముగ్ధుడు
రామమహువంతించినా - ప్రేమతో - మరబుద్ధిజెప్పి - పిలువవె - కలికీ॥

గీ॥ సామువెన్నెలగు త్రిపురాసజ్జదాల్పు। వేల్పుటిల్లాలుపైవోడవిడిదిగన్నా।
మిన్నపావడగలకన్నె మిన్నగన్న। కన్నెదొరసామిసిరిమిమ్ము గాచుగాంత॥

సాంబమూర్తి - పార్వతీదేవి - మైనాకు[illegible]పుత్రుడు - భూదేవి - సీతాదేవి - శ్రీరాములు

ఉ॥ గోపబృహద్వ్యయాహింతునకుం సఖుడైనపిశంగిలాంబుజా। శ్రీప
తినంతరంగమున జెల్వగన్నె సన్నిధిప్పిలి। చాపలలోన నేనునిరంబు

షకంబుగఁ జేయు దేవరఁ । ప్రాపుగ బెండ్లియాడు సతి పట్టినిగట్టిగ సంస్మరిం చెదఁ॥

గా॥ వృషభగు - బృహద్వయ, వాహనయుగల - వృషభతురంగుడగు శివునకు రోదక్షైన ము స్వభునేత: మిత్రుడగు

పిశంగిలాంబుజాక్షిపతి.

పిశంగిల్యా: రాత్రియనెడు - అంబుజాక్షి - స్త్రీకి - పెనిమిటి - నిశాపతిని మనంబున గన్న లంసప్పిలిప్పిలా చాపలలోచనేనుఁ

అసత్, ప్రకాశించుచున్న - పిలిప్పిలా, లక్ష్మియనెడు - చాపలలోచనా, చాంచల్యముతోడ గన్నులుగల స్త్రీకి - ఇనస్, పెనిమిటియగు విష్ణువును - షకంబు, బాగుగా జేయునట్టి యీశ్వరుని పెండ్లియాడిన పార్వతీకుమారుడగు విఘ్నేశ్వరుని వృథయుగ నెల్లప్పుడు దలంచెదను. బృహద్వయు - పిశంగిలా - పిలిప్పిలా పదములకు శ్వార్థముయుండు - అశ్వేపై బృహద్వయః రాత్రిస్స్వ పిశంగిలా, శ్రీర్గ్వ పిలిప్పిలా, అను వైదికకోశములు ప్రమాణములు. విఘ్నపు మనంబువలన చంద్రుడు పుట్టెనను నర్థగుట.

చంద్రమామనసో జాత: - అను పురుషసూక్తవాక్యము ప్రమాణము

క॥ భర్తృగాపేరిటిపత్నికి । భర్తృగాయగునట్టివాని భర్తృగాసఖునిఁ । భక్షించునతనితనయుని । నీక్షించినవానిసుతుని వేడ్కఁ భజింతుఁ॥

చ॥ వనచరుతండ్రితమ్మునికి వైరులు వైరివనూజు వైరియా । ఘ[illegible]నకుమామ వైరిసుతుగాచిన యాతని పిన్నతండ్రియా । యనఘుని యన్నయన్నసు నాయువడంచినవానితమ్మునిఁ । నెనరుగఁగన్నవానిసుతునేలిన వ్యానికి నేను మ్రొక్కెదఁ॥

గీ॥ తండ్రికొడుకులోకర్తరుణునిరమియింప । పుత్రులిద్దరొందిపోరుగలుగ । నొకనిజంపి రాజ్యమొకనికిచ్చినప్రభు । వాతడిచ్చుమాకు నఖిలశిరులు॥

సూర్యుడు - మొయుడు - కుంతీదేవి - కర్ణు[illegible] ధర్మరాజు - భూమి - కృష్ణమూర్తి..

గీ॥ అలినోల్లకయున్నవానస్టముగని । అంమలోడాగియున్నవానకర్తముగ ని । నష్టినాతని జెరుమ్రుద్రానష్ఫసవతి । సరుల్ఖుదయ చేసి నిమ్ముర[illegible]

శిష్యులవారు - ౧౦౫ - సముద్రము - బ్రాహ్మణుడు - పార్వతి - సాంబశివుఁడు - [illegible]
సీతారం - ఘంటసాల - ౮౯.

గీ॥ గుడ్డిగొడుగునిమనిమినవాడ్డవానికిన్నగించినకింత్రికిచ [illegible]
యి। కొమ్మకోడలుపెనిమిటితమ్మునాచె। గిన్నకింటియుమిన్నుని [illegible]॥

క॥ పసునుకుబుత్రితెగానాను। సనిసుతుజెనగొన్న [illegible]
తగా। కృతిగన్నదానిగను మన్మథకరుడో [illegible] మెమెను [illegible]॥

సీ॥ రెండపదానిపైమెండుగాగసునించు మేటిచేతనసు [illegible]
మాధిపతిమాత్మపట్టిసదిగ నాడెపంచమాధిపసూనుపరిగ [illegible]
ద్రియు ద్వాదశాంబులుగలపురుషునిబంధించిపురిముట్టి [illegible]
పుముందుగాబడగూర్చి వానికిన్నను పెద్దవానిజంపి। [illegible]
రవితో దాసుల బ్రోచుఘనుడుమిమ్ముగాచుగాంత॥

సీ॥ ధరణిపుత్రునిపినతల్లితమ్మునిసుతుతాత యిల్లుసగాంతకీత్రి [illegible]
కొడుకుతండ్రికితండ్రి కోడలియుతుబంటు సగాదినాతండ్రి [illegible]
తమ్మునియేలికతండ్రివియ్యంకుని కూతుసేద్యగ జెరిగొన్నవాని। [illegible]
దుందినఘనకపుషధముదెచ్చుతండ్రిసుపుత్రితద్వారసమారు। [illegible]
కోడలుకన్నతండ్రి। భార్యవక్షనునలువున్న భామజనను। తనయుచేగ-
కూలినఘనునితల్లి। ధరుడుమీకిచ్చుపుత్రపౌత్రాభివృద్ధి॥

సీ॥ పరగవెయ్యోటిమీద పదిహేనుకన్నులు గలప్రభులెనమండ్రు [illegible]
లుప। మూడుకుచంబుల ముద్దియలిరువురు మోహనాక్రాంతముమ్ముడిస
నొంద। యేడుపాదంబుల యిరువురుభృత్యులు సేవకొచితవృత్తి జేరి [illegible]
ప। తొమ్మిదిజిహ్వాల తోనున్నపురుషులు కనుసన్నమువ్వురు ఘనత [illegible]
ప। నలుగురతలజిహ్వాకమ్ములు వైమవేలు। అంగుళీయాంగ మేపార్శ్వ నలు
రుచుండు। నట్టిదేవుండుబ్రబులకళ్యాణమూర్తి। కామితార్థంబుమీకిచ్చు క
రుణాజోడు॥

శ్రీ

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక.

సీ॥ ఘనపుష్పరుహాశరాజననిసమాంబారాదరధర మేననిల దినతరుణి సవతి। కొడుకుశత్రునితండ్రికూతురుతోబుట్టువరసిమార్దించినవతనిజనకు । పతిచేత హతంబుపసిడిదైకొను వానికంచుకంబూడ్చినఘనునికీర్తి । పుత్రునిసుత పినతండ్రిబోరిచెటిబంటుతమ్ముని భార్యకు జనయునస్త్ర । కగ్రజాతునియనుజ న్మనాతనికిని చెల్లెలో నాతియుస్తుపడిన్నవిష్ణు । కొడుకుమామను కూతురుకొడుకు నేలి । నట్టి దేవుండభీష్టంబులిచ్చుగాత॥

ఉదకం - పద్మం - బాణం - లక్ష్మీదేవి - చంద్రుడు - సాంబమూర్తి - పార్వతీదేవి - గంగ - శ్రీకృష్ణులవారు - శిఖండి - ద్రుపదమహారాజు - ద్రౌపదీదేవి - దృష్టద్యుమ్నమహారాజు - అశ్వత్థామ - ద్రోణాచార్యులవారు - దుర్యోధనుడు - కర్ణుడు - దేవేంద్రుడు - వాలి - అంగదుడు - సుగ్రీవుడు - ఆంజనేయులు - భీముడు - హిడింబి - కుంతి - ధర్మరాజు - అర్జునుడు - రుక్మిణీదేవి - దేవకీదేవి - సుభద్ర - అభిమన్యుడు - విరాట్రాజు - ఉత్తర - పరీక్షిన్మహారాజు - కృష్ణమూర్తి.

సీ॥ సలిలంబువాసియుండుచు సుధాకరజాతునిలుసంగకమలనై వెలసియుండు । తరువాతకమలబాంధవునిన్ని మునుపటివారిమాసుపగ కుబేరుడవును। సలిలతయప్పటిసలిలమావంక నేనిలుపగమిహిరుడై వెలసియుండు । సింధురాననునియాసీమకు చెప్పింది వీక్షింపరుద్రసంఖ్యాక్షరములు। గానబడియున్నయలవానికదనమునను । మించియుంచిన జగజెట్టియుచితముగను । సిరియునాయువుసంకల్పసిద్ధిజయము । పరగదయచేయునీసభాపతికినిపుడు॥

సీ॥ చుక్కలగడుబ్రోవునెక్కుడెక్కుమువానియస్త్రంబుసుతునిమేనల్లునన్న । కొడుకుతమ్ముని మేనకోడలిపెదబావతండ్రితండ్రితనూజధవునిమామ । మనమునికేడింటమరియునాతనితల్లిసవ[illegible]తమ్మునిరొమ్ముజరచువాని । జనకునికిల్లాలితనయులలోపెద్ద వినగబెంపొందిప్రసిద్ధిగాను । ధరముఖంబునబాహ్యాళిజెరచువా[illegible] । సిరియుగలడెలమితస్థిరమువాడు । బరగకృపచేయునీసభాపతికినిపుడు॥

సీ॥ తనయమ్మతెలిపొన్నుపల్లమోచు మొలనూలు పసిబిడ్డపిదరిపి తొమస.

గువాఁడు। తనపట్టిమొకిరింతదినువానిదినువాని కొడుకుతమ్మునకుఁజూపినవాఁడు। తనయింటికొప్పునకును వారిదొర తేజి నెలవు పెన్నెరులుగా నెగడువాఁడు। తన తేరుసవతి చక్రి నియింటిచుట్టంబు పగతుదాసుతియింప బరగువాఁడు। నట్టి భ్రమ కేశుఁడవ్యయుం డమారినుతుఁడు। కామితములిచ్చి బ్రోచుత కరుణతోడ॥

చ॥ ఇలరుహవైరివైరి ధరియించినమేఘుని సామిపుత్రుతో। బలసూతి చన్నవానిపురి భస్మము చేసినయుగ్రవైరితో। బలసుత తుల్యుఁడౌ సతినిభర్త కుమారుని వైరి శేఖరో।జ్జ్వల శశిపుత్రు తాత తనుజాత యొసంగుత సర్వసంపదల్॥

వృక్షములు- అగ్ని- ఉదకము- మేఘుడు- ఇంద్రుడు- వాలి- రావణాసురుడు- లంక- ఆంజనేయులు- భీముడు- కృష్ణమూర్తి- మన్మథుడు- ఈశ్వరుడు- బుధుడు- సముద్రుడు- లక్ష్మీదేవి.

క॥ సురవరుగురుప్రియసతిసుతు। వరుసనుని తండ్రిపూతు వరసుతుమామన్। శిరమందు గొన్న వరుసుతు। నిరతము సేవింతు నియమనిష్ఠలు మమతిన్॥

దేవేంద్రుడు- బృహస్పతి- తార- బుధుడు- చంద్రుడు- సముద్రుడు- లక్ష్మీదేవి- మన్మథుడు సాంబమూర్తి- విఘ్నేశ్వరుడు.

క॥ నీరజమిత్రుని సుతుసుతు। కూరిమిసతి ధవునితండ్రి కొమరునియన్నన్। ధీరతననిబరిమార్చిన। సూరునిసుతుమామ సకలశుభములనొసగున్॥

సూర్యుడు- యమధర్మరాజు- ధర్మరాజు- ద్రౌపతీదేవి- అర్జునుడు- ధృతరాష్ట్రుడు- దుశ్శాసనుడు- దుర్యోధనుడు- భీముడు- అభిమన్యుడు- కృష్ణమూర్తి.

గీ॥ పర్వతశ్రేష్ఠపుత్రిక పతివిరోధి। యన్నపెళ్లామునత్తను గన్నతండ్రి। ప్రేమతోడుత నాతనిపెద్దబిడ్డ। నున్నమిప్పుడు తేగదే సన్నుతాంగి॥

పార్వతీదేవి - సాంబమూర్తి - మన్మథుడు - బ్రహ్మదేవుడు - సరస్వతీదేవి - లక్ష్మీదేవి - సముద్రుడు - జ్యేష్ఠాదేవి

క॥ శతపత్రంబుల మిత్రుని। సుతుఁ జంపినవాని బావసూనుని మామన్।
సతతము తల ధరియించిన। సుతవాహన వైరి వైరి సున్నంబిడు గో॥

సూర్యుడు - కర్ణుడు - అర్జునుడు - కృష్ణమూర్తి - మన్మథుడు - చంద్రుడు - సాంబమూర్తి - విఘ్నేశ్వరుడు - ఎలుక - పిల్లి - కుక్క

గీ॥ శతకపత్రమిత్రు సుతుని జంపిన। నతని బావ పెద్ద యగ్రజుండు।
నతని యాయుధంబు నవని మోచిన। నతడె యితడు సుమ్ము యంబుజాక్షి॥

సూర్యుడు - కర్ణుడు - అర్జునుడు - కృష్ణమూర్తి - బలరామస్వామి - నాగలి - దున్నపోతు

క॥ నగపగతుపగతుపగతుని। పగతుండగు మగధరాజు బరమార్చిన
యా। జగజెట్టి యన్నతండ్రికి। పగు వాహనమైనయట్టి ఘన్యుండితడే॥

దేవేంద్రుడు - నరకాసురుడు - కృష్ణమూర్తి - జరాసంధుడు - భీముడు - ధర్మరాజు - యమధర్మరాజు - దున్నపోతు.

ఉ॥ విరహుల వైరి వైరి సఖి వేడుక సూనుని జేతుబంటు జో।డు రుమగో
న్న వాని సుతు నాలి సహోదరి భర్త యనుజ సం। బెనిమిటి సూను మామ
పరపుత్రిక మానువిరోధి తండ్రి సు। స్థిరముగ వచ్చు నంచు సముదారగుణా
కర సుంటెనిచ్చుటన్॥

మన్మథుడు - సాంబమూర్తి - గంగ - భీష్ములవారు - దుర్యోధనుడు - కర్ణుడు - దేవేంద్రుడు - అర్జునుడు - చిత్రాంగద - సుభద్ర - కృష్ణమూర్తి - భానుమతీదేవి - సహదేవుడు - అభిమన్యుడు - విరాటరాజు - ఉత్తర - సింహబలుడు - భీముడు - వాయువు.

చ॥ అసురులు మేఘముల్ కుసుమమాస్యము హేమము భాస్కరుండు
మా। సము నురగంబు శంకరుని చాపము పంకము పాండవాగ్రజుం। డమృత
కరుండు నంపగును క్రవ్యభురసంజ్ఞల మధ్యవర్ణముల్ । క్రమముగ నాహ్వ
యంబొసరగన్గిన వేలుపు మిమ్ము బ్రోవుతన్॥

చ॥ మమతను తానునొక్క చెలి మానినినీ విభు నామమేమనన్। కమ

లజగంధబలెక్కఁ కరికంధప్రజాపతిచంద్రికాతప। త్రముసుద్రివర్ణయుక్తముగ వ్రాసినసంములముఖ్యవర్ణముల్ । క్రమమున వ్రాసిచూడు గజగామిని నాపి భునామమేర్పడున్॥

సారంగ - సార - విధాత - కౌముది - గొడుగు

చ॥ సరసిజనేత్రసీమగని చక్కని పేరు పదింపుమన్న సత్పురుషపతి ప్రతాపమూర్తియు భూపములాడలసోనసన్నుతా। కరయుసారిక్కసుంటు హారి కార్ముకముల్ శరి మన్మథుల్ తుకిలు। బనుముగ పిట్టలా నడుమ యక్షరముల్ల గుతింప జేరగున్॥

ద్విరదం - అఘుడు - పినాకి - సాయకం - ముకురం - పంకి.

మ॥ సుకిలీ నీప్రభు పేరు జెప్పుమనినన్ సుస్పష్టమాయుద్ధ దే। సుపినున్ మాధవుహారముల్ మధురపుల్గా గేహామున్ మంగళుపు। ప్రచురంబున శశినక్రవర్ణములు గాంభీర్యంబు వేవేగ నే। మ్మదిముఖ్యస్థలపక్తి వ్రాసి చమ వన్ మన్మథు నామంబగున్॥

మునాంక - విరాజు - పియతి - వణిజు - ఫరాజు - సాయకం - ఉడుపు

చ॥ నయముమున జెప్పుమంటి హరి నామము చాతక ముల్ఫురస రేలో। ప్పయితనయా మనోహరుని చాపము భృంగములాంగశిన్ సుభావయుతము గాగపినిసత్రవర్ణములంసిగ వ్రాస వాసిలో మయుమునసున్న వర్ణములు మానకగూర్చిన వారి పేరగున్॥

స॥ మీనాక్షినీప్రభు పేరేమియన్నను చాతుర్యమెసగ నానాతిబలరే। నక్రంబు హేమంబునగధాముపుప్పాడియబ్బురం బేసుగు యాజిపడమానస్మి టకేజూడ మూడేసియక్షరంబులుగల మూడు నామముల నేర్పరచిజూడు। నానాథు పేరున నడిమివర్ణంబులు సరయుబజెప్పుత తెలసికొమ్ము। యిసుము నానాతి బలికెను నతిశయముగ। నిష్టినామము గలవాడు యీతడనుచు। వంచనయు లేక బుధు లెరిగింపలేని। వారికే నాచరించెదవందనములు॥

సీ॥ మాధవినీవునామగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మసిగ్గువదలి। మాధవినీవునా మగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మసిగ్గువదలి। మాధవినీవునా మగని పేరడిగేవు చెప్పవచ్చునటమ్మసిగ్గువదలి। చెప్పకతీరదా శేషశయనుని పేరుచెప్పెదవినవమ్మ సిగ్గువదిలి। సిరియువృక్షంబు రారాజు సాధురగ్ని। రమర రజితాద్రి కేకియు నావతునను। రెండుమూడేసివర్ణంబులమర మధ్య। మధ్యమాక్షరపఙ్క్తి నా మగని పేరు॥

గీ॥ సిరియు వృక్షంబు ధనపతి పరిమేళంబు। ననలుడసురయనుపవనం బసింహునావ। నంమమూడేసివర్ణంబులమరుశబ్ద। మధ్యమాక్షరపఙ్క్తి నా మగని పేరు॥

దీని అర్థము.— వీరభోగవసంతరాయుడు కావలెను.

సీ॥ ఆద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో తేటిరకారసిరాజుదెలియదగ్గి। యాద్యంత మధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో శివునిల్లువరిచేను క్షీరధార। యాద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో భార్యయు శిక్షంబుబరగచెట్టు। యాద్యంతమధ్యమాంతాదిమధ్యంబులో మారువన్నెయునీటెమంటజోడు। నన్నిటికి జూడ మూడేసి యక్షరములు। మొదలు తుదలను నడితుద మొదలు నడుమ। ప్రాణరక్షణ లతలంచు పాదపముల। పరికరములంచునీ యర్థమరయవలయు॥

అంజలి - గుమ్మడి - ఆవాలు - పాగడ.

సీ॥ అసమాన కోదండు డైనరాజెవ్వడు రాజుపేరిటగల రత్నమేది। రత్నంబు పేరిట రంజిల్లుఋతువేది ఋతువు పేరిటగల రుద్రుడేడి। రుద్రుని పేరిట రూఢిల్లుజగమేది జగము పేరిటగల జంతువేది। జంతువ పేరిటజన్నించుపక్షేదిపక్షి పేరిటగలవృక్షమేది। యన్నిటికిజూడమూడేసియక్షరములు। నామలుడుపంగ మదలెల్లనామలగును। జెప్పునాతడుభావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్ననగుమ నేచిన్నినగవు॥

శ్రీరామ - మగువ - వసంత - శౌనకి - స్థిరము - యేనుగు - గోరంక - కదంబ.

సీ॥ శ్రీరామునకు సీత చెలగి మెచ్చుటనుండు నారాము డేటికి నడచి కేగె। నేగినమారీచు డేదిదాల్చుచు వచ్చె నెసగి చైత్యుని రాము డెచట జంపె। సుగ్రీవుడా రాముజూచి యేమనిపలికె వాలి రాముని చేత నేల జచ్చె। లంక నేరీతిని బొంకమడంచెను బ్రజల నేట్టికి తంచు బ్రబల జేసె। నన్నిటికి జూడ మూడేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। సన్నుతిగ జెప్పు భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగ్గు సనే చిన్నినగవు॥

సీ॥ రాము డెవ్వారితో రావణు నర్దించె పరవాసుదేవుపట్టణ మదేది। రాజమన్నారుచే రంజిల్లు శరమేది వెలయ కానుకపంటి విత్త మేది। యలరంభ కొప్పులో నలరుపూదండేది సభవారి నవ్వించు జాణ డెవడు। సీత పెండ్లికోరి చేసిన ధనువేది శ్రీకృష్ణు డెచ్చోట జెలగుచుండు। నన్నిటికిజూడ నైదేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। సన్నుతిగ జెప్పు భావజ్ఞ చక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుమనే చిన్నినగవు॥

తోకమూకతో- రంగనగరం- లకోరకోల- జంబీరబీజం- మందారదామం- వికటకవి- పంచాస్యచాపం- నందసదనం.

సీ॥ రాజులకెటువంటి రత్నముల్ప్రియమయ్యె కాయలేచెట్లవికరులు మించు। నీశ్వరుండెవ్వాని నెచ్చోట ధరియించె జారు డేవేళ నెవ్వాని గోరు। నెన్నెన్ని దినములకే తెంచు పున్నమి జనయిత్రి పుత్రి నేజాడ మోసె। బంధువు లెవ్వోడ బలసియే తెంతురు యాతకాడెంమన భేరి జెంసె। నన్నిటికిజూడ నైదేసి యక్షరంబు। లీవలావల జూడంగ నేకవిధము। సన్నుతిగ జెప్పు భావజ్ఞ చక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుమనే చిన్నినగవు॥

వెలగలవె- నెలతలనె- నెలనెలనె- కెలకులకె.

సీ॥ మనుజునియాకారమహిమకు మొదలేది నగవైరి వైరికి నగర మేది। రాముడు గాచిన రాక్షసపక్షేది శిఖికర్ణ మారించు చెల్వమేది। పంచబాణునిపింటబరగినదియేది గిరిజాపతి భుజించు గిన్నెయేది। నయనాంగరి

ఘుసినలువొందు చెలువేది చెలగిమాసముగాచు చెట్టేది। యన్నిటికిజూడ రెండేసియక్షరములు। యామలుడుపంగతుద లెల్లనామలగును। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్ననగుదు నేచిన్ననగవు॥

తల - లంక - కాకి. కత్తి - తీవ్ర - పుర్రె - రెప్ప - పత్తి.

సీ॥ నక్షత్రవీధికి నాథుండు యెవ్వాడు రంగైన గుడిలోన లింగమేది। నాహారంబులమీద నన్నెకు పేరేది దేవతాబ్రహ్మలకు దిండియేది। నరకాసురునికన్న నాతినామంబేది పొలతిచక్కదనంబు బోల్పనేది। తల్లికికడ బుట్టు గనయునిపేరేమి బింబంబుగప్పెడి పేరదేది। యన్నిటికిజూడ రెండేసి యక్షరములు। యామలుడుపంగ తుదలెల్ల నామలగును। సమ్మతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నే చిన్ననగవు॥

శశి- శివ- లక్క- కంద- ధర- రంభ- భ్రమ- మబ్బు

సీ॥ జనులకు కవచంబు సమరమం దెయ్యది గుహునకు ప్రియమైన గుర్రమేది। గుర్తునబరగెడి గురువాక్యమెయ్యది శిశువుల వృద్ధికి బోసగునేది। యామోదమనియెడి నామమేమందురు యునికిపట్టనియెడి యుడుపఁజేది। గాజుల రాజుల రక్ష్యంబు దెయ్యది మందువేసవిగాయు మాహిజమేది। చెలగి రెండేసిపదముల కెలమిజూడ। నుత్తరంబేకవచనమై యుండవలయు। సమ్మతిగజెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నేచిన్ననగవు॥

సీ॥ దశరథాగ్రసుతుండు శశియనుబ్రాణం బొక పేరులోపల నుండవలయు। దర్పకాంతకుడు నేత్రంబునుమాలయు నొక పేరులోపలనుండవలయు। వేల్పునుత్రోవయు వెలయుబ్రసూనంబు నొక పేరులోపలనుండవలయు। కనకంబు కార్పాసమొనరమహీజంబు నొక పేరులోపల నుండవలయు। దీనియర్థము దెలియగబూనుకొనుచు। మదివిచారించిపమనైనమాసములను। సమ్మతిగజెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్న నగుదు నేచిన్న

నగవు॥

రామచంద్రపురము - రుద్రాక్షమాల - దేవదారిపుష్పము - పైడిపత్తిచెట్టు.

సీ॥ ఏనుగుసింహంబు నెలనాగ యునుగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। రారాజురతిరాజు రాజరాజును గూడి యొకమాటలోపల నుండ వలయు। పక్షియువృక్షంబుపాషాణమును గూడి యొకమాటలోపల నుండవలయు। ఫణిరాజుఫణివైరిఫణిభూషణుడు గూడి యొకమాటలోపలనుండవలయు। దినియర్థము దెలియగజూసుకొనుచు। మదివిచారించి పదునైన మాసములను। సత్కృతిగ జెప్పు భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్న నగుము నేదిన్ని నగవు॥

౧ నాగకేసరాలు- ౨ ౩ పిట్టకేపరాయి- ౪

సీ॥ అచ్చర యంగనయనిలాశ్వమును గూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। లచ్చియేసుంగునులావణ్యవతిగూడి యొకమాటలోపల నుండవల యు। వెన్నెలమల్లిక వేలమకయును గూడి యొకమాటలోపల నుండవల యు। మంత్రియునగ్నియు మడుగును యొనగూడి యొకమాటలోపలనుండ వలయు। నీపదంబుల దెలిపినని ప్పుడేను। ప్రస్తుతించెదనా నార్థ పదవిదుల ను। దెలుప లేనట్టి వారినిధీరులనుచు। బలుకకుందురు పరిహాసకులు మున మున॥

సీ॥ రజకకవాటముల్ రహిదప్పియుండుట కేమి హేతువో దాని నెరు గవలయు। యిల్లును శేషువుహీనమై యుండుట కేమి హేతువో దాని నెరుగ వలయు। పాలిచ్చు మొదవును బకపక్షిహీనమై యేమిటనుండెనో యెరుగవ లయు। సస్యంబునుస్మరిసంతోషవర్జమై యేమిటనుండెనో యెరుగవలయు। దీనియర్థంబు జెప్పిన దేసికునకు। నెలలుపండ్రెండు పురసతు నేర్పుతోడ। సత్కృతిగ జెప్ప భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్ప లేకున్న నగుము నేదిన్ని నగవు॥

పుతకలేక - కప్పలేక - చాపల్లేని వానక్షేత్ర.

సీ॥ కొమ్ములుగలవని కోపించిపాడవమ కట్టిబంధించినగ దలకుండు। నీ నమపార్గమయెన్నాళ్లకైనను బంధంబువేసినపాలుగలవు। మేతకాసించదు మేఘుంబులోనీళ్లుకావలెనను మండుకడుపునిండ। తనకడుపునిండినదారిద్ర్యములుబాపు బహుజీవరాసులు బ్రతుకవచ్చు। దీనియర్థంబు దెలియకదివిరినరులు। మరివిచారించిపదునైదుమాసములను। సమ్మతిగజెప్పు భావజ్ఞచక్రవర్తి। చెప్పలేకున్ననగుదు నేచిన్నినగవు॥ చెరువు.

సీ॥ రాజీవనేత్రనీరాజ్యమెక్కడిదన్ననొకచేతకొప్పువెంట్రుకలుజూపె। పద్మాయతాక్షినీపట్టణంబేదన్న నవ్వుచునోర్ధ్వాణనడుముజూపె। బింబాధరోష్ఠి నీపేరేమిచెపుమన్న సొగసైనశుకవాణి మొగముజూపె। నిందీవరాక్షినీకెవ్వడు విభుడన్న తనవ్రేలి ముద్దుటుంగరముజూపె। విడిదిచెపుమన్నబాలిక్షనడుముజూపె। కులముచెపుమన్నమరుకేళిగృహముజూపె। తరుణిరమ్మన్న బుగ్గలుగరచిజూపె। భళిరవినవయ్య జారస్త్రీప్రౌఢతనము॥

సీ॥ ఎలనాగ నీదేశమేదేశమన్నను చెలివంగమానొక్కచేతజూపె। భామరో నీవున్న పట్టణంబేదన్న చంద్రునిగూడి పాషాణమనియె। నిందీవరాక్షి నీ యిల్లెక్కడన్నను తలనీరు మోసె నత్తరువుకింద। నేజాతి కోమలి యెరిగింపు మన్నను యేటిలోరెణ్ణెల్లు యిసుగవుచ్చె। నింతినీకుపిలువయెంతనియడిగిన చుక్కజూపి సుదతిసున్నజుట్టె॥

సీ॥ముగువ నా మరదలా మారుతల్లివినీవు వరుసజెప్పవుగదె వదినగార। అత్తబిడ్డవునీవు యనుగుచెల్లెలవైతె మనకువావులు గలవె మనుమరాల। గారాపునాబిడ్డ యేరాలు మరదలా నా కూతురవు గదె నాతి నీవు। మాయత్తతమ్ముని మరదలు వదినెవౌ దాని పిన్నత్త నా మేనవదిన। తల్లి పెద్దత్త కోడలు తల్లిరావె। మారుటత్తకు మరదలుమనుమరాల। యనుచు విజ్ఞోడు వావులు బెనసికలిపి। యొక్క వావిని వరుసగా లెక్క జెపుమ॥

సీ॥ ఇల్లాలు మనుమరాల్ [illegible]రితి యాయనో మనుమరాలికియొల్లమా

మయయ్యె। మామ యేవానిని మరదినై యుంతునో మరదియెందుకు గూర్చి మనుమడయ్యె। మనుమ డేవానిని మరి యల్లు డాయెనో యల్లుని ల్లాలెట్లు యత్తయయ్యె। అత్త యేవానిని ఆయెను కూతురు కూతురు సరియెట్లు కోడలయ్యె। దీని యర్థంబు జెనులకు దెలియరాదు। తెలియ వచ్చిన కవులకు తేటపడును। జలజహితరంగ సారసచంద్ర నిన్ను। వర్ణిన లుశాయలేరెంత వారలైన॥

సీ॥ హరినీవనాకారి యాలి పరాచారి కూతురు వ్యభిచారి కొడుకు కారి। యమ్మనిర్దయకారి యబ్బసంకిలికారి యత్తపగాధారి యక్కమారి। మరదలు శుభచారి మనమడు జడధారి మరిది క్షీరాకారి మామయ్యారి। వదినె నిర్దయకారి వాజపక్ష్యాకారి భటుడు మర్కటరూపి పడకక వారి। చూడు నీమర్మమెల్ల నే నాడుదాన। నేడు నన్నేలి సిగ్గు కాపాడుకొమ్ము। సరసదరహాస ద్వారకాపురనివాస। మదనగోపాల రాధికా హృదయలోల॥

నీవనాకారివి. లక్ష్మీదేవి- గంగ. మన్మథుడు- కైకేయి- వసుదేవుడు- భూదేవి- మాయ- - నారదుడు- చంద్రుడు- సముద్రుడు- జ్యేష్ఠాదేవి- గరుత్మంతుడు- ఆంజనేయుడు- శేషువు.

సీ॥ తొమ్మండ్రి మొగుల నెత్తుకపోయె కోడలు చెల్లెలు సన్యాసి జేసుకొనియె। నత్త భూవరుల నెయ్యముమీర జెందెను కూతురు పదకొండ్రు గూడుకొనియె। మరదలొక్కతె మారుమనువుగట్టుకుపోయె నిల్లాలు పారుగిండ్లకేగుదెంచె। వదినెగారును పలుక్వానితో వర్తించె మేనత్త భానునిమీద వలచె। వావులిట్టట్టు జేసితి వన్నెకాడ। తగదు రావయ్య నీజాణతనము మాని। సరసదరహాస ద్వారకాపుర నివాస। మదన గోపాల రాధికా హృదయలోల॥

౧సరస్వతి, ౨సుభద్ర- ౩భూదేవి- ౪గంగ, [illegible] ౬లక్ష్మీదేవి-౭
౮కుంతీదేవి-

క॥ సురలను సురలే మ్రింగిరి। పరగంగా బ్రహ్మవచ్చి భానుని మ్రిం
గెన్। అరయఁగ నప్పురి చెంతను। శిరహీనుని శివుఁడుమ్రింగె చిత్రముగాఁ
దే॥

చాపలను చాపలు మ్రింగినవి- మేక జిల్లేడుచెట్లను తిన్నది- ఎలుకపీతను నక్క తిన్నది.

క॥ జలచరము మిడుత మ్రింగెను। లలి మిడుతన్మ్రింగె జలచరంబు
భుపినిదా। వలరాజు మ్రింగె రాజును। వలరాజును రాజు మ్రింగె వలనొ
ప్పంగన్॥

క॥ నక్షత్రముపేరిట సతి। నక్షత్రము చేతబూని నాథునితోడన్। న
క్షత్రమునకు రమ్మని। నక్షత్రము చేతికిచ్చి ననబోడి చనెన్॥
ఉత్తర అనే చిన్నది- హస్తము చేతబట్టుకొని- మూలకు రమ్మని- భరణిచేతికిచ్చి వెళ్లినది.

క॥ నక్షత్రపతికి దమ్ముఁడు। నక్షత్రము మగనిమామ నయమలరంగా।
నక్షత్రశాయి మాకును। నక్షయ విభవంబులొసగు ననయము ప్రీతిన్॥

క॥ తారాపతిధరసుతుఁడును। తారాపతి యన్నసుతుఁడు తారాసుతు
డున్। తారాపతి జంపుదమని। తారాలోకించిరపుడు దర్పోద్ధతులై॥

ఉ॥ మామను సంహరించి యొక మామను గర్వమడంచియన్నికా।
మామను రాజు జేసి తన మామ తనూజుల కాప్తబంధుఁడై। మామకు గ
న్నులిచ్చి సుతు మన్ననునింతికి తాను మామయై।మామకు మామయైన ప
రమాత్ముఁడు మాకు బ్రసన్న మయ్యెడిన్॥
కంసుఁడు- జాంబవంతుఁడు- చంద్రుఁడు- పంచపాండవులు- ధృతరాష్ట్రుఁడు- రతీదేవి- సము
ద్రుఁడు- విష్ణుమూర్తి.

క॥ వాసవరవి సోమాములు। వాసవ రవిసోమ సుతులు వాసవసుతు
లు। వాసవులురవులుసోములు। వాసవరవిసోమసుతునివాకిటభృత్యుల్॥

క॥ ఆకాంతామణి యుపరతి। కాకాశం బౌణకె తార లట్లట్లాడెన్॥
జోకైన గిరులు కదలెను। భీకరమగు తమము చంద్రబింబము గప్పెన్॥
నడుము- గోళ్లు ముత్యములు- కుచములు- ముఖము.

ఉ॥ కన్యకు నైదు జంఘలును కన్యకు నేడు విశాల నేత్రముల్ । కన్యకు నాల్గు కన్బొమలు కన్యకు నారుకుచద్వయంబునున్ । కన్యకు ద్వాదశంబరయు గావర మధ్యము గల్గినట్టియా । కన్యకు నీకునుం బదియు గావలె కస్తురి రంగనాయకా॥

మకరం- మీనం- ధనస్సు- కుంభం- సింహం- మిధునం.

క॥ కన్యకు నారు కుచంబులు । కన్యకు మరి నేడుకండ్లు గణుతింపంగా । గన్యకు నాలుగుబొమలును । కన్యకు బంద్రెండునడుము గలదా చెలికిన్॥

కుంభం- మీనం- ధనస్సు సింహం.

చ॥ పదియది టెక్కెముల్ గలుగువాడని దాయగదా దపించుచు । న్యుపకము లేని నాలవదియుం బదిరెండును భంగి మిక్కి(లి)। న్నెదగమరంగ మూర్ఛిలుచు నేడవదాని వొలంగ ద్రోచి తొ । మ్మిదికిని నీతు కన్బొమల మించియు నైదవ కొనుగల్గియుం । గుమురుగ గుందనంపు పదకొండు చనుంగవ మీరియుండ నిం । పొదవెడు యారు యెన్మిది మహోగ్రపు బాధను బొందె గానవే । గడలుచుబోయి రెండవది కన్న గడుంమతి గల్గు వాడనా । మ్ముద మొదవంగ నీవిపుడు మూడవవాడవుగమ్ము చెచ్చెరన్॥

ఆ చిన్నది యేలాగు మన్మథబాధ పడుచున్నదంటే- ఉదకము లేనిస్థానమందున్న ఎలుక పీత- మచ్ఛము యీ మోస్తరున తుల- ధనస్సు- సింహం- కుంభం- కన్య- వృశ్చికం- వృషభం- మిధునం-

ఉ॥ రాజిత కీర్తిశాలియగు రాయని భాస్కరు వేడబోవగా । నాజికి నిట్లనున్ బరుని యాలికి నిట్లను నర్థికిట్లనున్ । దేజము పెంపు లేని కడు దీనుని హీనుని వేడబోవగా । నాజికి నిట్లనున్ బరుని యాలికి నిట్లను నర్థికిట్లనున్॥

ఒక కవీశ్వరుడు వచ్చి కవిత్వంబు చేత నౌనంటే శ్లేషించి చేతితో చెపుతావా అనియడిగితే చేతితో చెపుతానని- గొప్పవారిని యుద్ధమునకు యాచిస్తే రమ్మనిన్ని- అన్య స్త్రీ యా

చిస్తే వస్త్రనిన్నీ- దానమునకు యాచిస్తే యిస్తారనిన్నీ- కొట్టవాడిని యుద్ధమునకు యాచిస్తే వద్దనిన్నీ- అన్యస్త్రీ యాచిస్తే రక్షనుమనిన్నీ- దానమునకు యాచిస్తే యిచ్చేదిలేదని యీ హస్తరున చేతితో అభినయిస్తూ చెప్పినాడు.

ఉ॥ నూతి జలంబులోన పదునూరు శిరంబున నెద్దు మేయగా। నాతి పయోధరంబుతుద నల్లన వెన్నెల గాయుచుండగా। కోతికి పిల్లికూనకును ఘోరపు యుద్ధము గూడుచుండగా। యాలపు కొమ్మమీద నొకయేనుగు సింహము వేటలాడుగా॥

ఉ॥ మఱ్ఱి తుదాకుమీద నొక మత్తగజంబును మేత మేయగా। నిట్టులు సేరుపూచుకుని యెండిన చేనును మన్నబోవగా। గొట్టెను గొట్టెగొట్టినట కొమ్ములుగాడిదె మొట్టబెట్టగా। నల్లులుబండిమీద నొక నాలుగు మాతులు యుండగాంచితిన్॥

కం॥ లోకములోపల నొకసతి। భీకరముగజలధులన్ని పిడికిటబట్టెన్। కాకొకఱ్ఱకొండ మ్రింగెను। యాకాశమునకఱ్ఱకరిచెనమరులు మెచ్చన్॥

గీ॥ నంగతోటనుండు వరిమళ్లలోనుండు। జొన్నచేలనుండు చోద్యముగను। తలుపుమూలనుండు తలమీదనుండును। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

గీ॥ మొదట నూరుగాయ యెదిగినవంకాయె। ముదిరిన నెనమండ్రు మోతకాయె। చూచురాజులకెల్ల చూడవేడుకలాయె। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

పాలకీహాంగు.

మత్తకోకిల॥ సామజంబునల్పుగాదు షట్పదంబు తెల్లనా। మామకూతురాలుగాదు మాల్లుబోతు సింహమా। పాముకాటు విషము లేదు పట్టపగలు చీకటా। రాము వేటు సూటికాదు రావికల్పవృక్షమా॥

గీ॥ చనినవెనుకను రాకుండు జంటలెవియొ। వచ్చినను జనక నుండు వ్యవస్థ లెవియొ। మరలవచ్చుచు బోవునామహిమలెవియొ। తెలియ జె

ష్టము దేటగ దెలియఁజెప్పుఁడు

కీర్తి- అపకీర్తి- పుణ్యము- ం- కలిమి- లేమి.

గీ॥ ఇంట నుండును నెవ్వియవియు। వెంటనుండును నెవ్వియో వేరుగాక। తప్పకను లయును తక్షణంబె। విమల మతులైన విజ్ఞాన విబుధులార॥

కలిమి- లేమి- పుణ్యము- పాపము.

ఉ॥ భండనభీమ నీయెదుట పారక నిల్చిన శాత్రవుల్ బృహ।న్మండలపుండరీక హరినాకనివాసులుపారినన్ బృహ।న్మండలపుండరీక హరినాకనివాసులు చచ్చినన్ బృహ।న్మండలపుండరీక హరినాకనివాసులు చిత్రమిక్కరన్॥

క॥ సున్నంబడిగిన నొకసతి। కన్నుల నెర్రంగజేసి కడుకోపముతో। సున్నంబిమగో కొమ్మని। చన్నులపై పైటదీసి చయ్యన జూపెన్॥

పైటదీసి ముత్యాల హారము చూపించినదని తాత్పర్యము.

క॥ సుభటుడు భటుడును హరి హరి। నిభమిభముం రథము రథము నెదిరించెనయా। రభసమిది యేమిచెప్పను। నభముగిలెన్ పుడమి గ్రుంకె నగములు పగిలెన్॥

॥ బావయనురిదింగనియా। యావులలోనొకటితెమ్ము యనగానపుడే। యావనియడిగిన వాక్యము। గావలయుంభాషలైదు గానొకపదమున్॥

ఏలఆప్పరాబావా- ఏ-రమ్ము- మహారాష్ట్రభాషలో. ఆప్ప-రమ్ము- తురకములో. రా-రమ్ము తెలుగులో. బా-రమ్ము- కన్నడములో. వా- రమ్ము- అరవములో.

గీ॥ జలములందునీదు జలచరసిరిలేదు। పట్టిచుట్టి జీవబాధజేయు।సాగుబేగురీతి సారమునేయన। దీనిజెప్పరయ్య ధీరములు॥

నదులయందుండు ఆగుడు.

గీ॥ తలపజనములవారికోతలకునెల్ల। వలనుపడురంగుగలరసావర్తి-లంగ। నల్లయుద్యోగగృహములై యాలయములు। గాగదనరారు కవులసంఘములు మెచ్చ॥

శిరాబుడ్డి.

గీ॥ పక్షములనుబుట్టుపక్షిరాజనము। పంటినోరుక్కుచుండుఫణియుగాదు। కర్ణనంబువెలయుఘనభూషణముగాదు। కరమునందునాడు కడియంబుగాదయా పెద్దవారికెపుడు జెరుపుజేయు। జీవనంబులిడునుజీవుండుగాకుండు దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

కంఱు.

గీ॥ చీరెగట్టి రాత్రి సిగ్గునవదిగుండు। పగలు చీరె విడచి పనులు చేయు। చేడె కాదు గాని చేవాడికేసయా। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

సూరకత్తి.

గీ॥ పాదంబులెనిమిది పరగ కొమ్ములు నాల్గు। నద్దుముగను నడుచు నసురగాడు। శిరము తోకయు లేదు జీవంబు దనరును। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

ఎలుకపీత.

గీ॥ కాళ్లు చేతులిల్ల కడుపు కొంచము గాదు। కంట మూడు గుడుచు కలహకంఠి। అంటిన మొరబెట్టు నదియేమి చోద్యమో। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

మృదంగము.

గీ॥ తలయు తోకయు గలిగి చెరగు నాలుక లేదు। కండ్లు రెండుగలవు గానరావు। పట్టిమాదినంత ప్రాణంబు లేదయా దీనిభావమేమి తి. తిరుము లేశ॥

పాముహూసవ్వు.

గీ॥ చూడ నిర్జీవంబు జూస్తే భ్రమింతురుగాని। కళ్లు వున్నవిగాని ప

ళ్లులేవు। వాతిమున్నదిగాని వరజిహ్వ లేదయా। దీని భావమేమి తిరుమ లేశ॥

పాముకూసన.

గీ॥ దేహమెల్లకండ్లు దేవేంద్రుడును గాడు। నరవాహనము లేక నడచిపోడు। తనకు ప్రాణము లేదు తగిలిజీవులజంపు। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

వల-

గీ॥ ఒంటసారము లేదు యొడలెల్లనిండెను। పళ్లు వేళ్లు జేసి వాయి లేదు। తనకు ప్రాణము లేదు తగిలిజీవులజంపు। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

దువ్వెన.

గీ॥ ఆకసముననుండునదిపక్షియును గాదు। తోక గలిగియుండు మేక గాదు। త్రాడుగలిగియుండు తలపయొద్దును గాదు। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

గాలిపడగ.

గీ॥ రాతిమీదమాను రాపాడుచుండంగ। మానుమీద వేళ్లు మలయుచుండు। వేళ్లమీదనీళ్లు వెదజల్లినట్లుండు। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ కాళ్లుగలిగియుండు కదలదట్టిట్టును। నోరు లేదు పెక్కునీరు త్రావు। తనకుప్రాణి లేదు తరువులభక్షించు। దీనిభావమేమి తిరుమ లేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ మూడుకాళ్ల మొసలి మూతిపండ్లును లేవు। లేవబట్టకున్న లేవలేదు। కాలవశముచేత కర్రల భక్షించు। దీనిభావమేమితిరుమ లేశ॥

గంధపుసాన.

గీ॥ ఒకనికొంటికాలు నొనరకన్నులు రెండు। తలకుశిఖయు గలుగుత

పసిగాడు। రాజసభలలోనరంజిల్లుచుండును। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

కత్తిగంటము.

గీ॥ మ్రానుకాలవేళ మహిలోననొకజాణ। ప్రాని తిరుగుచుండుపాం డుగాను। కాలసున్నమాను కడురమ్యమైయుండు। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

పాముకోళ్లు.

గీ॥ మగడు క్రిందనుండు మగువతా పైకెక్కు। భోరుకలిగిలరుగుము ద్దరాలు। కారువస్తువులనుఘనులారగింతురు। దీనిభావమేమి తిరుమలేశ॥

తిరగలి.

గీ॥ కాళ్లదన్నగనిచ్చు కౌగలించగనిచ్చు। పైకిబ్రాకిచనులబట్టనిచ్చు। కారుసారమెల్ల ఘనులు ద్రావుదురయా। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

తాటిచెట్టు. కల్లు.

గీ॥ కాయమీదమానుకడురమ్యమైయుండు। మానుమీదలతలుమలయు చుండ। లతలమీదవేళ్లు సుత నాట్యమాడును। దీనిభావమేమితిరుమలేశ॥

వీణ.

గీ॥ అష్టబాహులలరు నది రక్కసియుగాదు। వెలయుజన్నిదంబు వి ప్రుగాడు। తోకనుండు చెవులు దీర్ఘహధ్వనిచేయు। దీని భావమేమి తిరుమలేశ॥

పికులరాట్నము.

గీ॥ ఎద్దునెక్కి తిరుగు నీశ్వరుండునుగాడు। నలుమొగములుగలవు న లువగాడు। గర్భయుగము నెగడి కడుభ్రమింగుధాన్యంబు। దీనిభావమేమి తి రుమలేశ॥

గానె.

గీ॥ నాగరికుడుసజ్జనకుల్యోగ్యుడుండు। నీశుమాటిక్కెద్దునెక్కితిరుగు

ధరణి నిరు మొగముల. ధాన్యములను మ్రింగు। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

గానె.

గీ॥ దాటుకోలగర్లు దాల్ల గుఱ్ఱముగాదు। మెడను నలుపు గలదు న్పృ
షుడుగాదు। యిల్లుగట్టనిలుచు నిల్లాలుగాదయా। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

ఊరపిచ్చుక.

క॥ ఆకాశ గలసియుండును। ప్రాకటముగ బుష్పింపదె ఫలముగ నా
స్త్రీ। పై వినుకడి కానును। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

తాటియాకుగొడుగు.

గీ॥ జన్మకాలమందు జన్మించు పర్ణముల్। వలవ పుష్పింపదె ఫలము
లేమి। మారుపర్ణమిడని మరి వృక్షమేదయా। దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

తాటియాకుగొడుగు.

క॥ ఇనుజూచిన వికసించును। మునుకొని శీతాంశుజూచి ముసుళించు
నయా। యనయగ కమలముగాదిది। పని బడి ముఖ్యముగనుండు పాంఖు
లవర్గ॥

గుడ్డగొడుగు.

గీ॥ మెట్టమీదనుండి మేతకు దిగదెప్పు। నియ్యపిళ్లు గావి తేలు బట్టును।
ఈ క లేకానియింతమాంసము లేదు దీని భావ మేమి తిరుమలేశ॥

పశువుగుక్కపాలపొదుగు.

ఉ॥ ఊపులబట్టిగాదిగిచి యున్నతమైన కుచద్వయంబుపై। జీరె దో
లంగజేసి తడిజేసి చనుంగవబట్టిపొక్కగా। గోరిన కోర్కె దిగ్గినది నో
మలినావల సాగనంపెని। సారము దెల్పుడీ సురత సౌఖ్యమెఱింగిన జాణ
లందరుఁ॥

మేకపాదుగున పాలు పితకడము.

క॥ రాత్రి బైనము నడచును। చేతను దాగోలబూని జిగిబిగిదురుగఁ।

వాతనొకముద్దవేయ నతీతముగా నోరు దెరచు దిరుమలనాథా॥

కుమ్మరసాన.

క॥ కరచరణంబులు గలిగియు। కరచరణవిహీనుచేత గడు మర్దితు
డై। జలచరుడు బట్టుబడెనని। శిరహీనుడుజూచినవ్వైజత్రిముగాదే॥

కప్ప. పాము- పీత.

క॥ నేలంబడిపొర్లాడుచు। గాలికి నోరావలించి గ్రక్కున మ్రింగున్।
పాలించుచుండుమంటల। నాలస్యము లేక దాని నమరగ జెపుడీ॥

తిత్తిగడ.

గీ॥ మూడుశిరములుండు ముదమొప్పపదికాళ్లు। నలరు మూడు తోక
లారుకన్ను। లరయనాలుగుకొమ్ములలహస్తములు రెండు। దీని భావమేమి
తెలుము లేశ॥

అరక.

క॥ పదికాళ్లునారుకన్నులు। వదనంబులుమూడు మూడువాలంబుల
తో। బమునైనచోటదిరిగెడు। నిదిచెప్పనవారు పెద్దలీసభలోనన్॥

అరక.

మత్తకోకిల॥ చుట్టుదిరుగును రెండుమూతులు జూడ నాలుగు కన్ను
లున్। నట్టనడుమను రెండుతోకలు నడుచుయెన్మిదికాళ్లనన్। గట్టుపుట్ట
ల మెట్టమిర్రిల గాడిగా బెకలించెడున్। బట్టుగాగని దీనిభావము బండి
తులు వెలయింపుడీ॥

అరక.

క॥ ఉడికియునుడకనిదొకటి। వడినుడికినదొకటియచ్చ పచ్చిదొక
టియున్। గడునమలనందమానది। వడిదీనిని జెప్పవలయు వరసరసులిలన్॥

పోగచెక్క- సున్నము- తమలపాకు.

క॥ ఇలవృక్షులతలబుట్టిన। చెలియలుముగ్గురునుగూడి చెలగుచువేటన్।

తలవాకిట రమియిుండిరి। తలపగ తః । రక్తధారలుగురిసెన్॥

సున్నము- పోగచెక్క- లః

క॥ శ్రీపక్షిరాజగమనున। కాపట్టు, దూప నగు భరమునకున్।
రూపింప నుభయభాషల। జూపుందొక పేట చోద్యము మీరన్॥

వీశగుండు.

మ॥ రమణుం డుండెడు చోటికిన్నకియచే రంజిల్లుపుష్పావళిన। ద్విమ
లంబైన పసెండిపెట్టెనిడి విస్తీర్ణంబుగా దానిపై। గ్రమ మొప్పన్ఫణి చం
డి కాధవు జగత్ప్రాణోద్భవున్సం పెగ। న్నుమబాణాంగి లిఖంచిపంపె నుద
లో జోద్యంబు రెట్టింపగన్॥

సైల్లెలోది తామరమొగ్గ- సర్పమును వ్రాయడము వాయువును రాకుండాను. సాంబ
మూర్తిని వ్రాయడము మన్మథుడు రాకుండాను. ఆంజనేయులను వ్రాయడము సూర్యుడుడపి
యించకుండాను. సంపగి పుష్పను వ్రాయడము తుమ్మెద రాకుండాను. ఆంజనేయునను వ్రా
యడిముకు రెండో అర్థము నాయొక్క యావ్వనము యీలాగున కాపాడుకుంటున్నాను సీఘ్ర
ముగా రావాయెమని సూచన నిమిత్తము.

క॥ సనిమైనముళ్లు గలవట।పతిచేతను రెండుముళ్లు బలిమి నిపీడెన్।హి
తముననొకముడివీడెను। రతిసేయగ రెండుముళ్లురమణికివీడెన్॥

రవికముడి- పోకముడి- మనస్సుముడి- కొప్పుముడి- బామముడి.

క॥ కమలా కమలా మోదిత। కమలా కమలావతంస కమలా కమ
లా। కమలాకమలాన్వయవర।కమలాకమలాస్య రాధగాన రెయిచటన్॥

క॥ కమలాకర కమలాకర। కమలాకర కమలకమల కమలాకారా।
కమలాకర కమలాకర। కమలాకరమైన కొలను గనిర కాంతల్॥

క॥ విషధరసుత విషధరసుత। విషధరసుత విషధరాంత విషధర విను
తా। విషధరసుత విషసుషపతి। విషధర విషవరదనిన్ను వేమరుదలతున్॥

క॥ గంగం పరంగ రవమెస। గంగంబు వహించు నిన్ను గంగనుగొ.

వియే। గంగను బురముల నెల్లన। గంగల నిర్జరులపురి తగం గనుపర్చెన్॥

క॥ లోలాలిలాలి లీలా। లీలా లీలాల లేల లీలలు లలులే। లోలో లై లాలలలో। లీలాలోలాలు లోల లేలూ లేలా॥

గీ॥ నాని నీనాను నేనును నానినాను। నాన నేనును నిన్నూనినున్న నన్ను। నెన్నసున్నను నిన్నెన్న సున్న నాన। నిన్న నేనన్న సున్న నన్నెన్ను నన్ని॥

సీ॥ రాజనందనరాజ రాజాత్మజులు సాటి ధరణి నన్నయ వేము ధరణిపతికి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటి ధరణీనన్నయవేమ ధరణీపతికి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటి ధరణి నన్నయ వేమ ధరణిపతికి। రాజనందనరాజ రాజాత్మజులుసాటిధరణి నన్నయ వేమధరణిపతికి। భావభవ భావసత్కళాభావములను। భావభవభావసత్కళాభావములను। భావభవభావసత్కళా భావములను। భావభవభావసత్కళాభావములను॥

ఉ॥ రాధితరాధిరాధి రధరాధిత ధీదితపూర్వనీయ సాంద్రాధిత నాధినాధి తరదారిత రారితరారివైరి సుచార్థిత నా ధ నాయతర చారిత కూరిత వారితాంబు విస్ఫూధిత సాధులోక నుత పూరిత రాజిత పూర్వశేఖరా॥

చ॥ తనతవ తాహితాహి యహితార కిమాల కలాలచంచరీ। జవజవ జాలజాల నహిజాలక వాలక పీలచుంబినీ। కవకవ కావకావశుక కాహిత కాహిత లోకసుందరీ। నవనవ నావనావని వనాహితనాహితపూర్వశేఖరా॥

క॥ జలకలకలకులకులకుల। జలదకలక జలజములుకజలమాలకపయో। ఫలనిలవలలన యలసాత్ఫలదాయక ఫలిత లలిత పూర్వవివేకా॥

చ॥ శరశర కాండకాండ హరిచందన చందన నాగనాగ సుందర

ధర చంద్రచంద్ర శ్రీత నారద నారసి తారి తారి భూ। ధరధగ రాజరాజ హయదానవ దానవ కాశ కాశ సుత్పురిపురమారిమారి హర భూధరి భూధరి కాలకాలహా॥

క॥ మంచివి కుంచెడు శనగలు। మంచముపై నెండబోసి మరచితి నక్కా। మించెను వర్షము గురిసెను। కుంచములో పోతునని పిల్లి పిల్లలను బెట్టెన్॥

మంచివి కుంచెడు శనగలు మంచముపైని యెండబోసి మరచితిని, అక్కా మించను వర్షం గురిసిన కుంచములో పోతును అక్కా పిల్లి పిల్లలు పెట్టినది

సీ॥ భుజగలోకాధిశ భోగితల్పశయాన హరిరూపధర మహాపురుష యనుచు। నతులాబ్జ ముకుటవర్ణితపాద రాజీవ రామార్చనీయ శ్రీ రంగ యనుచు। మారీచ మదభంగ మహిత వాయువ్యాస్త్ర శరిసి సదృత నేత జలజయనుచు। సముద్రగవమార్గమారి యోగసిద్ధాణ కరిరాజవరద శ్రీకాంతయనుచు ॥ దలకి సులుకి నలంగి బెగ్గిలుచు బలుకు। సఖులన యనన్నన శిరోజ చరణ కిలన। పవన కిండర్ప ఘనహంస జవనతురగ। భటనట ప్రియ సముదాయ పటిమదోప॥

తాత్పర్యము.

౧ నాయిక సఖులయొక్క నేత్రములు జూచుటచేత వాయువును- అతనికి వాహనము లయిన లేళ్లను స్మరించుటచేత భయపడుచున్నది- అందుకు సర్పమందు శయనించెడి స్వామిని స్మరించుటచేత వాయువునకును నరసింహరూపమునుధరించిన స్వామిని స్మరించుటచేత లేళ్లకును భంగముగును.

౨. నాయిక చెలికత్తెలయొక్క కంఠధ్వని వినుటచేత మన్మథుడును- అతనికి భటులయిన కోకిలలను తోచుటవలన సులుకుచున్నది- అందుకు సాంబమూర్తిచే వర్ణింపబడిన పాదాబ్జములుగలవాడా యనుటచేత మన్మథునకును- రాముని చే నర్చించబడిన శ్రీరంగనాయకుడా యనుటచేత కోకిలలకును భంగముగును.

3 నాయిక చెలికత్తెలయొక్క శిరోజములు జూచుటచేత మేఘమును ఆసమయమందా

దెడి నెమలియును- దోచుటవలన నలిగి పోవుచున్నది- అందుకు వారించుని ర్వమణచిన ప్రసిద్ధము యిన వాయవ్యాస్త్రం గావాడా యనుటచేత- మేఘమునకును- శరత్కాలంబున మేలొనర్చిన నేత్రిపద్మములుగా వాడా యనుటచేత నెమ్మళ్లకును భంగమగును.

౮. నాయికి చెలికత్తెలకొక్క పాదములు జూచిన హంసలును వాటికిష్టమగు పద్మములును దోచుటచే భయపడి పలుకుచున్నది అందుకు అతిశయమగు వర్షకాలమున యోగనిద్ర నుండిన వాడాయనుటచే హంసలకును- హరిరాజునకు వరమిచ్చిన లక్ష్మిపల్లవం యనుటచే పద్మములకును భంగమగును.

సీ॥ ద్విరదంబునడతోడసరిరాక ముఖభంగదశనొంది నవ్వుతో దన రజూచె। గగనంబు నడుముతో బగజెంది మధ్యమాంతము నొంది వేణితో సమానముగానె। సారసం బంఘ్రితోసరిరాక సావర్ణ్యగతిమాని మోవితో గదియజూచె। గనకారి కటితోడ నెనమాని నారివేషముబూని మేనితో సరిగజూచె। దిరిగి సనికింత కుచ బాహు సరస నాసికలకు భయమంది మొరపెట్టె గతులు మాని। యొరగి ధరగూలి పత్తులై యొకట రెంట। మూట వాల్గంటితో సరి నొనయవయ్యె॥

తాత్పర్యము-

ద్విరదము నడకతో సరిరాక ముఖం భంగమయి- అనగా ద్వి అను అక్షరంపోయి- రదమయి - నవ్వుతో సమానం గాజూచెను గగనము నడుంతో విరోధపడి మధ్యమమ్ముపోయి అనగా గ అనుఅక్షరం పోయి గనమయి- మేఘమయి- కొప్పుతో సమత్వముబొందెను. సారసము పద్మం పాదంతో సరిరాక సావర్ణ్యగతమాని అనగా సా అను అక్షరంబోయి రసమయి మోవితో గదియజూచెను- కనకారి- బంగారవుచక్ర ంకటితో సమత్వమునుబొందలేక నారివేషం పూని అరి అను అక్షరంలేని వేషమును ధరించి అనగా కనకరూపంవహించి శరీరంతో సరిగాజూచెను- తిరిగి తలక్రిందై అనగా రదము దరమై గనము నగమై రసము- సరమై- కనకం- కనకమై భయమంది- భయార్థకమయి మొరబెట్టెను. అన దరము అనగా శంఖం మొరబెట్టెను. గతులు మాని నడవలేక అనగా నగము నడవలేకపోయెను- ఒరగి- ఒరిగిపోయి అనగా సరము ఒరిగిపోయినదనుట- ధరగూలి- భూమియందుబడి పత్తులై తీగలై ఒకవిధము- రెండు విధములు- మూడువిధములచేతను ఆ స్త్రీతో సరిగాకపోయెను.

గీ॥ అతివ కచ నాభి జఘన దేహాననము త।మినద రసా లతాభాజ

పానిరాక। రణసనంతమనాదినేత్రి గళభుజ న। ఖోష్ఠకుచవచోదంతము లుభయగతిని॥

టీ॥ అంవ- స్త్రీయొక్క- నాభి. జఘనం దేహం- ఆననం అనంతము- చివరయక్షరం లేకుండునట్టి॥ తమీ, నద, రసా, లతా, రాజ- వీరలను నిరాకరించుచున్నది. నేత్రి, గళి, భుజ, నఖ, ఓష్ఠం, అనాది- ఆద్యాక్షరంబులేని- మీన, దర, వాల, తారా, జహ వీట్లనునిరాకరించుచున్నది. కచం, వాక్కు, దంతములు- ఉభయగతులన్- రెండుప్రకారములచేతను అనగా ఆది అంత అక్షరములులేని మీనద, రసాల, తారాజములను నిరాకరించుచున్నది- మీనదములనగా చక్రవాకంబులు- తారాజములనగా ముత్యములు.

తే॥గీ॥ అధర ముఖవర్ణ సూన్యంబు లణిపకుచము। లాననాకారరహిత మృజ్జాక్షి మేను। అజ జఘనమండలము హంసయాన కురులు। చరమభాన్వితకరములు చానతొడలు॥

టీ॥ స్త్రీయొక్క- కుచంబులు- అధరశబ్దంలో మొదటివర్ణంచేత శూన్యంబులు అనగా ధరములు, పర్వతములు- స్త్రీయొక్క- శరీరం- ఆననశబ్దమందు ఆకారం లేనిది- అనగా- సన- వలెనున్నది- హంసయానకురులు జకారంలేని జఘనమండలం- మేఘమండలం. స్త్రీయొక్క- తొడలు- అన్తమందు- భకారంతోగూడిన కరములు అనగా కరభములు- మణిబంధంమొదలు- కనిష్ఠాంగుళివరకునుండు చేతియొక్క- భాగంబునకు- కరభమనిపేరు.

క॥ విధుకృత కదనము వదనము। మధుకర నికరముల గేరు మగువ చికురముల్। విధు మధుకర లీలాజయ మధురోక్తులు పిక్కలౌర మధురాధరకున్॥

చంద్రుని జెయించిన ముఖముగలది- తుమ్మెదపంక్తిని తిరస్కరించిన కురులుగలది- చంద్రునియొక్క- సుధారసమునుజయించిన వాక్కులుగలది- వి- విగతమయిన ధు- ధువర్ణం గలిగిన మధుకరశబ్దమును జయించిన పిక్కలుగలది అనగా మధుకర అను శబ్దములో ధు- అనే అక్షరముపోతే మకర అనే శబ్దమాయెను- అనగా మొసలిని జయించిన పిక్కలు కలదని తాత్పర్యం.

చ॥ సతికుచ వాక్సమత్వ మరిజాత సుధల్గొనబూనివాము లై। హాతులయి వారిజాత వసుధాకృతులూని యుదృక్షితంబ నిర్జిత రుచిగాంచి

యుం మది నరిత్వము జెందిన చంద్రసేవకు స్థితిని ముఖాంగముల్ గెలి
చె సీతగదిన్నిట నొంటినోడినన్॥

టీ॥ స్త్రీయొక్క కుచంబునకు వాక్కునకు- అరిజాత, సుధలు సమానంకాపోయి వా
దులై వకారవాదినిగల్గి హతులయి- వారిజాతవసుధలయొక్క రూపములబూసియు- స్త్రీని
తంబములచేత జయింపబడిపోయి తుదకు శత్రుత్వంబొంది-తుదియందు అ యను పు ముసుపొం
ది- వారిజాతాలి, వసుధాని నైన ముఖమున్ను- శరీరమున్ను వాటిని గెలిచెను యెన్నివిధం
బులనైన ఓడుటయేగాని గెలుచుటలేదు- అరిజాత అనగా చక్రవాకం.

చ॥ అలఘన చంద్రబింబ సమమై తనరారెడు వక్త్రమందులో। గలసిన నామ భేదములకైవడి నొప్పెడు కప్పుకొప్పుచెక్కులు రదనాం శుకంబు లవి గుబ్బలకున్ సరిరాకపోయ। చేతులు సరులయ్యెదానివలె నున్నది చిత్రపుటూరు బోటికిన్॥

టీ॥ ముఖం సాంద్రమయిన చంద్రబింబం వలెనున్నది- అందులో గలసిన నామభేదము
లనగా- ఘనం- చంద్రం-బింబం- నల్లనికొప్పు మేఘంవలెనున్నది చెక్కులు- చంద్రం- కర్పూ
రం లేక వెండివలెనున్నది- రదనాంశుకం అనగా నధరోష్ఠం- బింబంవలె- అనగా దొండ
పండువలెనున్నది- అవి అనగా పర్వతం కుచములకు సరిరాకపోయెను- చేతులు హారంబులా
యెను చిత్రమయిన నూగారు ఖడ్గం వలెనున్నది.

గీ॥ కాంతనెమ్మోము గెల్చు కంజాతములను। కాంత కంజాతములు గెల్చు కంధరమును। కంధరంబును సమదశంఖంబు గెల్చు। శంఖభావం బు నయ్యర్ధచంద్రు గెల్చు॥

టీ॥ కాంతముఖం పద్మములను గెల్చును- కాంతశిరోజములు మేఘమును గెల్చును- కం
ఠం శంఖమును గెల్చును- నుదురు అర్ధచంద్రుని గెల్చును.

చ॥ నల శశిబింబ సంపదలణంచు సతీమణి పాణిపల్లవం। బులు నగు మోము నారు జిగిమోవియు వాక్యములున్ బిసాళిమీ। నులగరిమంబణం చు నరుణోష్ఠ భుజంబులు మందయానముల్। నెరుకలు నాసికంబుతగు నక్షులు నిబ్బరపుం గుచంబులున్॥

నానార్థగాంభీర్యచమత్కారిక.

టీ॥ సతీమణియొక్క పాణిపల్లవములు, నగు యీ రెండును పద్మసంపద నడచుచున్నవి. అనగా పాణిపల్లవం సాదృశ్యం చేత పద్మమును గెలుచుచున్నది- నవ్వు వెన్నెల గాన పద్మకాంతి నడంచుచున్నది. మోము చంద్రుని సాదృశ్యం చేత గెలుచుచున్నది- ఆను సర్పం గాన రాహువై చంద్రుని కాంతి నడచుచున్నది- కెమ్మోవి సాదృశ్యం చేత దొండపండును గెలుచుచున్నది- వాక్యములు శుకములుగాన దొండపండ్లను అడచుచున్నవి. అరుణోష్ఠస్తాన స్త్రీయొక్క భుజములు సాదృశ్యంచేత తామరతూండ్లను గెలుచుచున్నవి- మందయానం గజం గాన తామరతూండ్లను అడచుచున్నది- నెరుకులు- అనగా శిరోజములు సాదృశ్యంచేత తుమ్మెదలను గెలుచుచున్నవి- నాశికం సంపెంగపుష్పగాన తుమ్మెదల నడచుచున్నది. కన్నులు సాదృశ్యంచేత చేపలను గెలుచుచున్నవి- కుచములు చక్రవాకములు గాన చేపలను అడచుచున్నవి.

చ॥ మృగధరబింబ సంపదలమీరు వధూటిముఖంబు వేణిచే। ల్బగును
నుజూపు కౌనుకటియందపుటూరును మోవిపలుక్కల। బ్జగుబిపసాళి చంద
ములబైకొనునంఘ్రిదరస్మితాక్షులున్। బిగిచనులున్ భుజంబులును పేర్మి
నడఁగ్ కురులంగకింబులున్॥

వధూటియొక్క ముఖమును- వేణి రాహువు గనుక చంద్రబింబముయొక్క సంపద నడంచును- నునుజూపును- కౌనును- మృగసంపద నడంచును- కౌను సింహమని తాత్పర్యం- కటి- అందపుటూరును- ధరసంపదను- కొండలయొక్క సంపద నడంచును- ఊరు- వజ్రాయుధమని తాత్పర్యం- మోవిపలుక్కులు- బింబ అనగా దొండపండును- అడంచును- పలుకులు- చిలుకలు అని తాత్పర్యం- అబ్జ- పద్మములు- చేపలను- పాదములను- చిరునగవును- పద్మములను- చిరునగవు వెన్నెలయని తాత్పర్యం- అక్షులు- పేదనులు- చేపలను- పేదనులు- చక్రవాకములు గనుక చేపలను దినునని తాత్పర్యం- భుజములు- నమిలెలు- తామరతూండ్లను- నమిలెలు గనుక తామరతూండ్లను దినునని తాత్పర్యం- కురులు- అంగములు- తుమ్మెదలను- అంగములు- చంద వకములని తాత్పర్యం.

చ॥ యువిదమిటారి చన్నవకనోడిగుళుచ్ఛములూనమాచు రెం। డవతె
నుబూపయుం మొదటినైజగుణంబును వెండిపిగిమె। త్రవశిరజస్థలింపొర
గి తాపిత్రియనై యుదాత్తతా। ధివసతియయ్యశోప్పడు గలింగన
జాలకతుప్పెచనే॥

సుందరియొక్క చనుగవకు గుచ్ఛం. పువ్వుగుత్తి- భిన్నమై- కు- లేనిదై- చ్ఛముగు ట రెండవశరీరం- నిజగుణమును వెండి- త్రొదుబడి- వాడిపోయి- పరాగం పోయి- స్థానం చెడి. గకారం లేకుండుటకాశ్రయమై- ఔన్నత్యమునకు స్థానమయ్యెను- ఉకారం చేత గ్రహింపబడిన తకారమునకు స్థానమయి- ఆ స్తనములయొక్క రీతిని బొందలేక తుచ్ఛ మయ్యెను అని తాత్పర్యం.

క॥ కొమరుగుబ్బలతో బోరనగము। లావృద్ధిగనియారుగమనమునకు। లాగి మొదటపుంభావంబైతుము। పాకలికోడెగతులుగలుగనికతనన్॥

స్తనములతో బోరలేక నగములు- మిక్కిలివృద్ధిగని- ఆకారవృద్ధిబొంది-నాగములై- ఆరుగమనములకోడి-పౌరుషమును బొంది-మొదట- పుం-శబ్దముగలదై పున్నాగమై భూమియందునా భికోడెను.

గీ॥ కచకుచాననగళనేత్రకరయుగముల। కళికుభృచ్చంద్రశితరవారిజ లతలోడి। పారెధరజొచ్చెగ్రసియించెనీటమునిగె। బంకమునజిక్కె నిడుదలై బయలుకురికె॥

కొప్పునకు - కుచములకు- ముఖమునకు- కంఠమునకు- నేత్రములకు- చేతులకు- తుమ్మెదలు - పర్వతములు - చంద్రుడు - శంఖం , పద్మములు - లతలు - వోడిపోయి తుమ్మెదలు పారిపోయినవి. పర్వతములు భూమిలోకె వెళ్లిపోయినవి. చంద్రుడు క్షీణించుచున్నాడు. శంఖం నీళ్లలోకివెళ్లిపోయినది. పద్మములు బురదలోకిచేరినవి. లతలు పొడుగులై పయికి పడిపోయినవి.

గీ॥ పల్లవంబూనిసఖియమేనెల్లజేసి। పద్మగర్భుండులాదీసి వాగుడిచ్చి। బూవిసర్జించియప్పుడప్పువ్వుబోడి। డెందమొనరించెసందేహమొందనేలం॥

చిగురుటాకులతో చిన్నదానిశరీరమంతాచేసి బ్రహ్మదేవుడు పల్లవంబు అనేశబ్దంలో -ల- అనేఅక్షరముతీసివేసి, -వ- అనేఅక్షరముకు గుడియిచ్చి, -బు- అనేఅక్షరముతీసివేసి శేషించిన అక్షరములు పవి అయినవి. పవి అనగా వజ్రాయుధముగా ఆచిన్నదానికెమనస్సును చేసినాడని తాత్పర్యం.

గీ॥ కిసలయంబుననీమేనుబ్రాసగజేసి। సరగకీదీసి యాయూడ్చిసాగుడిచ్చి। జేసెగాబోలుధాతసీచిత్తములర। గాకగల్గునెసీకునీకఠినబుద్ధి॥

చిగురుటాకులు అన్నీ నీయొక్క శరీరం జేసి కిసలయం అనే శబ్దంలో -కి- అనే అక్షరము తీసివేసి -య- అనేఅక్షరముతీసివేసి -స- అనే అక్షరముకు గుడి యిచ్చి శేషించిన అక్షరము లుకల అయినవి. శిలఆసగా రాయి, బ్రహ్మాదేవుడు రాయిగా నీ మనస్సును జేసినాడాయేమి, అని తాత్పర్యం-

సీ॥ ఘనకేశియనినీవు చనకరాకుసమీర భుజగరోమాళియీపువ్వుబోణి। మీనాక్షియనినన్ మీరకుకోకంబ చంద్రికాహాస యీచంపకవదన। బింబోష్ఠియనినకో బెదరించకుశుకంబసాంకవామోదయీసన్నుతాంగి। పద్మాస్యయనినన్ కలహించకుమృగాంక స్వర్గాభను వేణియీజలజపాణి। శ్వాసవక్షోజవచనాస్యవాసవముల। బంధువులుగానమీకు జెప్పంగవల సె। నిటులవినకున్న పరువులనిడుటయెగిరి। పడుటకూయుటకందుటఫలము మీకు॥

౧- ఓ వాయువా మేఘములవంటి తలవెంట్రుకలుగలదనిముట్టరాకు- భుజగమువంటినూగారు- గాలిని మ్రింగునని భావం-

౨- ఓ చక్రవాకమా మత్స్యములవంటి నేత్రములుగలదనిఅధికప్రసంగముచేయకుమీ వెన్నెలవంటి నవ్వుగలది- చక్రవాకములకువిరహం గలుగును-

౩- ఓ చిలుకా దొండపండువంటియధరముగలదని బెదరించకు- యీవిడ పునుగు వంటి పరిమళం గలది- పునుగుపిల్లి చిలుకనిజంపునని తాత్పర్యం-

౪- ఓ చంద్రుడా పద్మముఖియనికలహం చేయకు- రాహువువంటిజడగలది- రాహువుచంద్రుని మ్రింగును- గాలి శ్వాసమునకుబంధువు- చక్రవాకముస్తనములకు బంధువు- వచనములకు చిలుక బంధువు- ముఖమునకుచంద్రుడు బంధువు- యీప్రకారం బంధువులుగనుకమీకు చెప్పవలసివచ్చెను- అటులవిననియెడల- పారిపోవుట- యెగిరిపడుట- కూయుట- కందుట- మీకు ఫలము. అధికప్రసంగము చేసినవారికింతే ఫలమని తాత్పర్యం-

సీ॥ రాగాదనక చక్రరాజి తన్నలయింప రాజానుజా మనోరమణ యనుచు। కోడిగంబెనయ జొక్కుట సదాగ్రహమాది ననుగాడ్పునోంప శేషాంకయనుచు। ముఖవరాంతరరంగ ముచితమేయన తమీ గమను జేచగ దమశ్శమనయనుచు। తుది శరస్థితిజేయ దోషమన్న మరుండుతె

గజాడ హారశర స్త్రీఘయనుచు। సఖుల రదనేత్ర చరణోర్ల సత్కుచము లు। కోరక చకోర పల్లవ కుధరములను। వెలయు నళి చంద్రికాఘ కోకి ల పయోదములను। గనె, నగె, పల్కె, వేనలిపిదల్చె॥

రాగూడదని యాలోచింపక చక్రవాకపక్షులకు మోహం బాధపెట్టగా- చంద్రుని చెల్లెలివె నిమిటి యనుచున్నది- చక్రవాకములు చంద్రుని దలంచుటవలన భయపడుచున్నవని తాత్పర్యం, బాల్యంచేత చొక్కగా ఆగ్రహమొందుకన గాలి బాధింపగా శేషచిహ్నుడా యనుచున్నది- గాలిని శేషుడు తినునని తాత్పర్యం, ఘుఘుమున కెప్పడూ భంగం చేయుట తగునా యనగా చంద్రుడు బాధింపగా చీకటిని బోగొట్టువాడా యనుచున్నది. చీకటిని బోగొట్టినరాత్రి యుండదు గనుక చంద్రుడుండడని తాత్పర్యం. తుదను బాణములు నిలుపుట మంచి గాదనగా మన్మథుడు చంపుటకై రాగా శివునిశిరస్సును గంగచేతను పవిత్రంజేసినవాడా అనుచున్నది. తన చెలికత్తెలసుఖ- దన్త- నేత్ర- చరణ- కుచములు జూచి-భూమొగ్గ- చకోరం- పల్లవం- పర్వతం అనుకొనివచ్చిన తుమ్మెదలు- వెన్నెల- కోకిల- మేఘములురాగా- చూచెను- నవ్వెను- పల్కెను- కొప్పువిప్పెను- తుమ్మెదకు పరాభవముకొరకుకన్నులు జూపినది. నవ్వుటవలన- వెన్నెలకుపరాభవం పలుకువలన కోకిలకు పరాభవం- కొప్పు విప్పుటవలన మేఘమునకుపరాభవం అని తాత్పర్యం.

సి॥ అంధకప్రియ సూతివై విషపంక సంకలితాంకము వహించు ఖలుడవీవు। యనిశమ్ము నెత్తమ్ములను మారుకొని సత్ప్రధానతల్ జెరుచు నీ మేనమామ। భాసుర స్ఫుపదజా మాంసుచ్ఛదాపకర్షణ కర్కశుండునీ యొసగు సఖుడు। ధరణినెల్లడ ప్రసూత ప్రసవాభిఖ్యను వహించి దిరుగు నీ సహచరుండు। ఘోర దర్పక మీరు కృష్ణాలకాప। కార వైరస్యమున ధర్మనూరులగుట। భీమ విజయాహిత గుణానుకామ మహిమ। అవని. మష్టచతుష్టయంబనుటకరుదే॥

ఉదకప్రియుడైన నారాయణునికి ప్రియపుత్రుడవై ఉదకపంకంతోచేరిన పద్మమునువహించిన దుర్మార్గుడవని మన్మథునిపరమైన అర్థం- అంధుడైన ధృతరాష్ట్రుని పుత్రుడవై పాపంతోగూడినవాడవు అని దుర్యోధనపరం' ఎల్లప్పుడు పద్మములబాధించి నక్షత్రప్రాధాన్యం బోగొట్టువాడు నీమేనమామయగు చంద్రుడు. ఎప్పుడు జూదములాడి సత్పురుషప్రాధాన్యము ను జెడగొట్టువాడని శకునిపరం. ప్రకాశమానమైన వృక్షస్థానమందుపుట్టిన తెల్లని పండుటా.

కులను బ్రోచదీయునాడు నీ సఖుడైనగాని. ద్రౌపదియొక్క తెల్లని వస్త్రములు సహరించిన వానిని నిర్మూలనమునరం. ఘూర్ణిల్లుచుంటున్నా పుట్టిన పుష్పముల శోభను పహరించిన నీస్నేహితుడైన వసంతుడు. ఘూర్ణిల్లుచుంటూ ప్రస్పష్టుడైన సూతుని కొడుకు పేరు వహించినవాడని కర్ణునిరం అహర సన్నసుతాయునియు- సైంధవుడనాదాని నిర్మూలనమునరం. ద్రౌపదికి నాదముని మన్మథుడం. ద్రౌపది కేశాపకారమని నిర్మూలనమునరం. ధర్మమునకు విరోధం. ధర్మరాజుని విరోధం. భయపెట్టినా జయంతిని సంహరించిన సింహముల వారని- కీచకునకు- లగ్గనునకు- విరోధం చేసిన వారనియు- నష్టచతుష్టయము లేనగా- సాన ధ స్త్రి- వాయువు- కాలుతుడు- రెండవయుగ్మం- నిర్మూలన- శకుని- నిర్మూలన- కీచకుల లని తాత్పర్యం.

సీ॥ నడచెనా గండ గంధ సింధుర ఘోట్య వేసంద తంటము నటుం
డుంగనుసుమనుసు। పలికెనా పల్లకి కలకంఠ కలగనకుంజపారావతని నటుంచుం
డుగనుసు। నవ్వెనా చంద్రికా నవసార మల్లికా వజ్రహీరముల నటుంచుం
డుగనుసు। చూచెనా పుష్పనారాచ జాతాన్ఫుర తాం దను దిశాలటుంచుం
డుగనుసు। యేమి జెప్పుదునా యింతి కేన్వరిదు। యహాహా యిది నీకు గిరి
కేళికి బ్బెగాక। పరమభాగ్యైకశాలియో పాండురంగ। పద్ధతేశ యనం
త రమణకారా॥

నడచితే గుండ్దుహంసలయందు మరింతో గూడిన యేనుగుల సమూహమును నిరాకరించుచున్నది పలికితే వీణా-కోకిల-పారావతముల ధ్వనులను నిరాకరించును. నవ్వితే వెన్నెల- వజ్రములు- ముత్యాలు- సురలను నిరాకరించును. చూచితే మన్మథ బాణములైన పద్మముల యొక్క కాంతులను నిరాకరించును ఎత్తుగీతయొక్క నాలుగు చరణముల అర్థం స్పష్టంగా తెలుస్తున్నందున యిదుటు వేయలేము.

సీ॥ కంధరం బలకసంకాశంబుగా లేక లలనవక్త్రోజ్జ్వ ఆల్యంబు గో
రె। చందనంబా మోదిసరసోక ముఖ్యపలతగాంచి కాంతి సాగరంబు
గోరె। ప్రసరంబు నేత్రసంపదకుమీర ప్రాంక్రుదీపుష్ప కింతాప్కృతి సనసగో
రె। పవనంబు నిశ్వాస ఘటితగా కవకారగతంబూని యాస్యన గతిగో
రె। తిరిగి కటి నాభి హోసకృతి ప్రశస్తి। గనకె మొరవెట్టె సుదనవడె ఖం
డితములై। వంకరతనంబుబూని త్రివర్గ్యఫలము। లలముకొని మేరలనునూ

రమాయణౌర॥

సింధురము- మేఘం-ముంగురులతో సమానంగాలేక- క- వర్ణంలేక అనగా ధరమయ్యె నన్నమాట. పర్వతంబాయి స్తనములతో సామ్యమునుగోరనది. చందనం ఆహ్లాదసరసని ము ఖ్యప్రాశస్త్యంలేక మొదటివర్ణంలేక- అనగా దనమై బంగారమై కాంతిసామ్యమును కోరె ను- ప్రదరంబు- బాణం నేత్రసంపదకు భయపడి ప్రక్కస్థమైన ఆకారంతప్పి- ప్ర- లేక- దర మై- కంఠంతో సామ్యమును బొందగోరెను పవనం- వాయువ నిశ్వాసపద్ధంగాక- అపకారము నుపొంది- పకారంలేనిదై- వనమై యౌవ్వనంయొక్క సామ్యమును గోరెను. తిరిగిపోయి త లక్రిందై- అనగా- ధరము- రధమై- దనము- నదమై- దగము- రదమై- వనము- నవమై- కటి- నాభి- హాస కృతులయొక్క ప్రశస్తిని బొందలేక రధము- మొరపట్టి- నదము నుడివడి- రద ము అనగా దంతము- ఖండితమై- నవగువంకరబొంది మూడింటివగరం తొమ్మిదై సాదృశ్యం బునకు దూరమయ్యెను.

గీ॥ ఆననాధరగళమూర్తులతివకజుడు। చంద్రకురువింద శంఖ చం చలత జేసి। నంమ తచ్ఛిహ్నకాఠిన్యశీత చలతలు। పొందిదికచ కుచ హా స దృష్టుల నొనర్చె॥

ముఖం- అధరోష్ఠం- కంఠం- శరీరం బ్రహ్మదేవుడు- చంద్రుడును- కెంపును- శం ఖమును- మెరుపును- చంద్రుడును ముఖమును జేసెన్ని. కెంపును అధరోష్ఠంచేసెన్ని- శంఖము ను కంఠమును జేసెన్ని- మెరుపును శరీరంగాచేసెన్ని చిన్నదాన్ని సృష్టించి వాట్లలో నున్న జబ్బులను తీసినాడు- అవియేవనగా- చంద్రుడులోవున్న నయ్యత్వమున్ను- కెంపు యొందున్న కాఠిన్యమున్ను- శంఖమందున్న ధావల్యమున్ను- మెరుపుయొందున్న చపలతనున్ను తీసి తిరిగి ఆచిన్నదానియొక్క అవయవములయందే పోనివ్వకుండా సటించాడు- అవి వేటి యందనగా నయ్యత్వం కొప్పుయందుననున్ను- కాఠిన్యం కుచములయందున్ను- ధావల్యం నవ్వు యందున్ను- చపలతను నేత్రములయందున్ను సర్దినాడు.

చ॥ వనద ఝషేంచు జంబిర సువర్ణములన్ గిరి నీట నింగి చెట్ల ను సెగ నెక్క నీద బహుళవ్యధబొల్పడ మాంగ కాగ నార్వను బెళుకం గ కంద నిలరాల కరుంగను నీధ్రుగక్క మున్న నవయ నొక్కవడ నీరుగ నొనర్చె కచాక్షిముఖ స్తనాంగములూ॥

మేఘం- చేపలు- చంద్రుడు- నిమ్మపళ్లు- బంగారమున్ను యివి ఆచిన్నదానియొక్క కొప్పు

కన్నీ- నేత్రములకున్ను- ముఖముకున్ను- కుచముకున్ను- శరీరమునకున్ను సమానము లు వచ్చి ఆ అవయవంబులకోడి తపస్సులకు వెళ్లెను- పర్వతములమీదికి మేఘములున్ను, నీళ్లలోకి చేపలున్ను-అంతరిక్షమును చంద్రుడున్ను- చెట్లకు నిమ్మపండ్లున్ను- అగ్నిహోత్రంలోకి బంగారం వెళ్లి- అక్కడికి పూరుకోక- పయికియెక్కుతున్నవి మేఘములు- యీదుతూవున్నవి- చేపలు- కృష్ణపక్షమందు శుక్లపక్షమందు బాధపడుతూవున్నాడు చంద్రుడు- పండిపోతున్నవి నిమ్మపండ్లు- కాగిపోతున్నది బంగారం- అక్కడికి పూరుకోక అరుస్తూవున్నవి మేఘములు- బెదురుతూవున్నవి చేపలు- కందిపోతూవున్నాడు చంద్రుడు, రాలిపోతూవున్నవి నిమ్మపళ్లు కరిగిపోతూవున్నది బంగారం- అక్కడికి పూరుకోక నల్లగిరెక్కుచున్నవి మేఘములు- మునిగిపోతూవున్నవి చేపలు- అరిగిపోతూవున్నాడు చంద్రుడు- నుసిక్కలుపడపోతూవున్నవి నిమ్మపళ్లు. నీరయిపోయినది బంగారం.

చ॥ వర భుజగేణి సింహములు శంఖశ వేణ్యవలోకన స్వరమోదర
ములకోడి వారధి పదంబుల పుట్టల పూరులన్ గుహాంతరముల మున్నని
కన్ చన తాగి రపింపగ నిట్టూర్పులెవ్వ శ్వరిగతి నేగి నీడగని తత్తరపం
దగ జేసితౌ చెలీ॥

శంఖం, సర్పం, లేడి, సింహమున్ను- కంఠంను, జడను చూపులను, నడుంను, సమానమును పొందుదామని వచ్చి ఓడిపోయి సముద్రంలోకి వెళ్లిపోయినది శంఖం. పుట్టలోకి వెళ్లిపోయినది సర్పం, గడ్డలోకివెళ్లిపోయినది లేడి, గుహలోకి వెళ్లిపోయినది సింహం, అక్కడికి పూరుకోక మునిగిపోతున్నది శంఖం, నిక్కిచూస్తున్నది సర్పం, గడ్డితింటున్నది లేడి, దాగున్నది సింహం, అక్కడికిపూరుకోక అరుస్తున్నది శంఖం, బుస్సుమని నిట్టూర్పులిస్తున్నది సర్పం, వేగంగా పరుగెత్తుచున్నది లేడి, తననీడను తానుచూచుకొని తొందరపడుచున్నది సింహం, యీలాగ చేస్తివిగదా చిన్నదానా.

క॥ నలుగురు నిను బలుమారును। గెలిచిరి సుగుణోక్తిదీప్తి కీర్త్యాకృ
తులన్। నలుగురు నిను బలుమారును। భళిభళియన వెలసితౌర భాగ్యత
రంగా॥

నలమహారాజు- గురుడు- సూర్యుడు- బలరామస్వామి- మన్మథుడు- పలుమారును సుగుణం- యుక్తి- కాంతి- కీర్తి- రూపము వీట్లచేతను వీర్లను గెల్చిరిది. సుగుణములచేత నలుని- యుక్తులచేత గురుని- కాంతిచేత సూర్యుని- కీర్తిచేత బలరాముని- రూపముచేత మన్మథుని- నల

మహారాజు- గురుఁడు- సూర్యుఁడు- బలరామస్వామి- మన్మధుడు- వీరలు భళీభళీయనఁగా యేమి ఆశ్చర్యం- భాగ్యతరంగుడా.

చ॥ కనిసకుచాసనాంగరుచిగెన్నెలతో నెలతో లతోన్నతిన్। గొనకొని వాక్పికేక్షణము కోయిలకోయిల కోల బాణకో। ఘునకిచ కంత గూపములు కంకరిత్నమై దరత్నమై రత్నమైక్యమై। వనిత నొసల్పఘుల్ నడుము చంద్రహారిణ్ లహరిణ్ హరిణ్ సగుణ్॥

కోపించి పిరుదు బిగిన్నెలతోను- ఆననరుచి నెలతోననగా- చంద్రునితోను- అంగరుచి తీగెయొక్క- సోన్నత్యముఁబొంది- వాక్కు- కోయిలకో- కటి యలకో- అనఁగా భూమికో- ఈక్షణము- లకోలకో అనఁగా బాణమునకో- గొప్పదైన కిచం నేఘుష్టు- కంపల కొంఘుష్టు- మోపము లక్ష్మితో ఐకమత్యముఁబొందె- ఆ స్త్రీయొక్క నొసలు చంద్రుని- బళిలు ప్రవాహమును- నడుం సింహమును- సఘ్నను-

క॥ అహాహా దాని పిరుందులు। రహిం నెన్నఁగ దానిబోలు రథసంబె సగుణ్। మహింళా మధ్యం బెన్నఁగ। మహింళా మధ్యమునబోలు మానవనాధా॥

హాశ్చర్యం- దానిపిరుదులు సొగసుచేత యెన్నఁగా- దా- అనే అక్షరమును బోలును- రెండవ అర్థం- హాశ్చర్యం ఆ స్త్రీయొక్క పిరుదులు లెన్నఁగా ఏనుగను బోలును- అనఁగా యేనుగ కుంభస్థలములవలెనున్నవని తాత్పర్యం- ఓ రాజా స్త్రీనడుం యెన్నఁగా భూమియందు- ళా- అనే అక్షరంయొక్క మధ్యప్రదేశంవలె నున్నదని తాత్పర్యం-

క॥ మహింళా పున్నాగంబులు। రహింగుసుమ కదంబలీల గాంచెలగ నచ్చో। మహింళా పున్నాగంబులు। రహిం కుసుమ కదంబ లీలలం గాంచెలెగడున్॥

మహిళా- ప్రేంకనఫలితోగెయున్న పున్నాగంబులు, పొన్నచెట్లున్ను, పుష్పసమూహములయొక్క విలాసలచే నొప్పుచుండగా, మహిళా, నాయికయున్నూ- పురుషశ్రేష్ఠుడైన నాయకుడును- కుసుమకదంబలీల, మన్మధలీలను అనగా సురతంయొక్కలిగా ప్రకాశించెను.

క॥ ఆ చపల న్యాలోచన। నేచకకచ రుచిక నోడి నేఘనిచయముల్। ప్రాచీనబర్హిమోసెను। నీచతకుసహించి తన్మణిన్యాపాలాపవర్॥

ఆస్త్రీయొక్క నల్లని కేశములయొక్క కాంతికోడిపోయి మేఘసమూహములు తాము నీచతను ఒప్పుకొని ఇంద్రనీలములకాంతిబొందుటకు ఆయింద్రనీలములకి దాసులయియున్నట్లగ్గని తోచుచున్నవి॥

గీ॥ అల్లచెలిమోవి బింబంబు నపహసించు। దానికనయగుచుండును దానినడలు। అవియెసరివచ్చు గుచములకవియెసరియె। మోముగలదిలని టువంటి ముదితగలదే॥

ఆచెలియొక్క అధరోష్ఠం దొండపండును పరిహసించును, ఆకెనడకకు యేనుగుసమానమగును, కుచములకు అవియె సరిగానుండును, అనగా వాటికివియె సమానము. అవియెసరియె, పర్వతమైన సమమగునా, మోము. కలది, కలువలుగల చంద్రునివంటిది, ఇలను ఇట్టిస్త్రీకలదా॥

ఉ॥ బింగనిషిద్ధగల్వలచెలింగని కర్దమదూషితాబ్జ మృగాళింగనినంతతాళి లవలింగని కంధరమేచకున్ త్రిశూలింగని కృష్ణచేలుని హలింగని నీలకచన్ విధాత్రి। నాలింగని పాండురంగవిభునింగని కీర్తిహాసంబె దిక్కులన్॥

కళంకంచేత నిందితుడైన చంద్రునిజూచియును, బురదసంపర్కంచేత చెడినతామరతూడునుజూచియు, సంతతాళి- యెప్పుడును తుమ్మెదలగల వెక్కుడు తీగెనునియును, కంఠము నల్లగానున్న సాంబమూర్తిని జూచియు నల్లని వస్త్రంగల బలరామస్వామిని జూచియును, నల్లని తలవెంట్రుకలుగల సరస్వతీదేవిని జూచియును, పాండురంగవిభుశ్రేష్ఠునియొక్క కీర్తిదిక్కులను నవ్వెను,

చ॥ వనదరమాభగొప్పెనయ వాడిగదా నెదిరించె నాభి మెల్లనగ ననాదితానని గళంబును దాదిగ్నెతి। నేనె పొన్నుని తను కాంతియున్నెనగ నమ్ముఖరత్నము। మాన్పి మధ్యమున్ ... రుగన్ నఖాళినగు వీనులుసాటి హెచ్చుబోటికిన్॥

మేఘలక్ష్మి కాంతిచేత కొప్పు ఒప్పుచుండగా నాభి ప్రతివాదియై అనిన్ని, -వ- కారము దిగిపోయినదనిన్ని, వదరమాభ, సుడికాస్తి నెదిరించెననియు, మెల్లిని చారంపగా అనాది తాననియు, నకారం విడిచితే తాననియు, దరమాభ, శంఖ కాని, గళ మెదిరించెను- శరీరకాన్తి,

తల్లిన్నైయనియు, ద- వర్ణముపోగాననియు, రమాళమైనదనియు, ననగా లక్ష్మీకాన్తి తుల్యమై నదనియు, క్రేలుటనుమాన్పించి -ర- వర్ణము తీసియనియు, మాళ, అనగా లేదనియు, మధ్యము ములేనిదయ్యెను అనియు తలక్రిందు రా తిరుగగా, భమా, అనగా నక్షత్రకాన్తి సఖాళి, రద, ద న్తము, నఖ్య, నవ, తొమ్మిది అంతేవలె చెళులున్నవనియు, తాత్పర్యం-

శా॥ నాళీకంబు నళీకయుక్తి బయలైన న్మధ్యము శ్రీకికో। హై లెక్కింప
గ నాపయిన్ గుచవచఃప్రారూఢి కాన్హైజనన్। బాలాగ్రీవకు సాటిగామి
గరముల్ప్రార్థించి పాదంబుల్ప్రాల నీప్రిలె। నళీకయుక్తి సతికన్నన్నన్నైలం
గెం మటన్॥

నాళికము, అసత్యమైనయుక్తిచేత అనగా -ళీ- అను వర్ణము లేక బయలయ్యెనన్ ఆకాశం గా అనగా నాకమనగా ఆకాశంగాన మధ్యముశ్రీకి సరియయ్యెను- ఆతరువాత గస్వముగాతి చారింపగా యనియనియు, నాదీని, కో, హై, లు పెట్టగా, కోకము, హైకము అయినదన్నమాట, కోకమనగా చక్రవాకం, కుచప్రారూఢికి, కుచప్రశస్తికి, హైకము, కోకిలసమూహం, వచఃప్రా రూఢికి, వాక్ప్రశస్తికి, కాన్హైజనన్ హైనున్న కా- బోతే నాళి, నాళము బాలయొక్క కంఠము నకు సాటియైనదిగాను. నాళికమనగా పద్మముగాన హస్తములను ప్రార్థించిపాదములకోడెను- ళీ- కాలు రెండు వర్ణములు తీసివేయుటచేతను, నా అయి అనగా పురుషుడు సతియొక్క క న్ను సంజ్ఞను సంచరించునని తాత్పర్యం-

మ॥ శరదబ్జాస్యకచఛవి ప్రతిఘటించంబోయి శైవాలమా। శరజ
న్మంబు జడాశయంబులనె నాచం దానవారిప్రభా।వరసోత్కర్షకుగా
మి నింద్యమగుచు న్పాపోయి వక్షోజ।మర్గరతిన్ డాగ నహీనమల్లచటనూ
గా లేచగా భీతిలెన్॥

శరత్కాలపద్మమువంటి నేత్రములుగల నాయికయొక్క కేశకాంతిని ఎదుర్కొనబోయి శైవాలము అనగా నాచు, ఉదకజన్మమునై ఉదకస్థానములనె పొందగా రాక్షసజన్మమును, మందబుద్ధియునని రెండవయర్థం- తాను నూతన శత్రుప్రభావరసోత్కర్షకునిలువలేక శ్రీమహా విష్ణువుయొక్క ప్రభావరసోత్కర్షకు, నిలువలేకయని రెండవయర్థం, నింద్యమై - శా - అను అక్షరంపోయి, ముఖభంగమై యని రెండవయర్థం- స్తనములనెడు దుర్గములయందాసక్తిచే డాగగా, అనగా శైవాలములో వా పోతే శైలమైయని తాత్పర్యం- నూగారు సర్పంవలెవిం డుచుండగా భయపడెను-

చ॥ కరివనజారిలం గెలుచు కాంతల సద్గమనంబు మధ్యముల్। కరము
లు నాగములు స్తనయుగంబును వక్త్రము మేఘకోకిల। ద్విరసనరాజులన్న
గు సతీకచ మూర్ధ్వను సుస్వరంబు సం। స్మరణయు రోమరాజియును ష
డ్జగు గానమునుం గ్రమంబునన్॥

ఆచిన్నదానియొక్క గమనం, ఏనుగును జయించును- నడుం, ఏనుగునకు శత్రువైన సింహమువంటిది- కరములు పద్మములను జయించును- తొడలు పద్మములకు శత్రువైన యేనుగుతొండమువంటివి- కుచయుగము చక్రవాకములను జయించును- ముఖము చక్రవాకశత్రువైన చంద్రునివంటిది- కచము మేఘములను నవ్వును, ఊర్పు మేఘశత్రువైన వాయువువంటిది- కంఠధ్వని కోకిలను నవ్వును- సుస్వరము కోకిలశత్రువైన రామస్వరమువంటిది- రోమరాజి ఆదిశేషుని నవ్వును- షడ్జమగానము, సర్పమునకు శత్రువగు నెమలివంటిది-

క॥ ఆగిరిజకు ముఖ కుచ కచ భాగరిపు సుధాంశు గిరిసుత బలభిన్నాశీ
రా। ధాగఫగిర్నైగధిగి నైగనగిభ్రములనగుం తెగుమిగులన్॥

ఆ కన్యకయొక్క ముఖకాంతి చంద్రుని ధాంధవ్యమును, కుచములు గిరులయొక్క ధిమ్మలాడుటను, తగును- కచములు ఇంద్రనీలమణిశిలలయొక్క నిగనిగలాడుటను అతిశయించును-

సీ॥ సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ కదు
వహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ క
దువహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ
కదువహించు। సారంగమదహారి సంపన్నతవహించు ఘనసారసచ్ఛాయ
కదువహించు। బాలికామణి తనుమధ్య నీలచికుర। చారుదీర్ఘవిలోచన
సరసహాస। తరుణిమోహనమూర్తి సౌందర్యవదన। నవ్య సౌరభ్యసురు
చిర నఖరగీల॥

బాలికామణియొక్క కృశమయిన మధ్యం, సింహసంపత్తి వహించును- నల్లనితలవెండ్రుకలు మేఘముల శ్రేష్ఠమైనచ్ఛాయనువహించును- సుందరమైన దీర్ఘనేత్రములు, లేడియొక్క చూపుయొక్క సంపత్తిని వహించును- సరసమైన నవ్వు కర్పూరంయొక్క ఛాయనువహించును- ప్రియయొక్క శరీరసౌందర్యం ఉష్ణాదిమదమును వహించు సంపెగయొక్క సంపదను

వహించును- ముఖం పద్మచ్ఛాయను వహించును- శారద్యము కస్తూరియొక్క సంపదను వ
హించును- కోర్లు ఘనమైన, శ్రేష్ఠమైన నక్షత్రకాంతిని వహించును-

శా॥ సాధీయో ముఖపూరితోద్వమితతా సత్యోర్ధ్వగోదన్వదర్ణో
ధారాంతరటత్తిమింగిలగిల ప్రోద్ధాన నిధ్యాన లబ్ధాధిశ ప్రభుతా స్వభా
గహరణార్థాయాయి నాథానుజప్రాధాన్యాతి విలోలవాగ్దృగ్బటు బ్ర
హ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

సాధీయ, శ్రేష్ఠమైన, ముఖ, ముఖముచేత- పూరిత, పూరింపబడినదై- ఉద్వమితతా, వెళ్లగ్రక్కబడుటచేత- ఆసత్యోర్ధ్వగ, సత్యలోకపర్యంతం పైగావెళ్లిన- ఉదన్వత్, సముద్రముయొక్క- అర్ణోధార, ఉదకధారయొక్క- అన్తః, లోపలను- అటత్, సంచరింపుచున్న- తిమింగిలగిల, తిమింగిలగిలములను- పెద్దమీనులయొక్క, ప్రోత్థాన, లేచుటయొక్క- నిధ్యాన, చూచుటచేత- లబ్ధాధీశప్రభుతా, పొందబడిన తన పెనిమిటియొక్క ప్రభుత్వములో స్వభాగ, తనవంతును- హరణార్థ, హరించుటకై- ఆయాయి, వచ్చుచున్న- నాథానుజ, తన పెనిమిటితమ్ముడైన మన్మథునియొక్క- ప్రాధాన్య, ప్రధానత్వముచేత- అతివిలోల, మిక్కిలిచంచలములగుచున్న- వాక్, సరస్వతీదేవియొక్క- దృక్, చూపులుగల- ఆబటుబ్రహ్మన్, మత్స్యావతారపరమాత్మ- త్వాన్, నిన్ను- స్తుమః, స్తోత్రముచేయుచున్నాము- అనుః, అనుచున్నారు-
అనగా మత్స్యవిగ్రహం సముద్రోదకమునంతాతాగి పైకిచిమ్మగా ఆయుదకధార సత్యలోకముదాకా వెళ్లుటయును, అందులో పెద్దమత్స్యములు కదలుచుండుటయును, చూడగా మన్మథుడు మత్స్యధ్వజుడుగాన అతడు తనఅన్నయైన బ్రహ్మదేవునియొక్క ప్రభుత్వములో సగభాగం పంచిపెట్టుమని వచ్చుంగాబోలునని భయముచేత సరస్వతీదేవి చూచుచున్నదని తాత్పర్యం.

శా॥ ద్యూత్తంభద్గిరి కల్పితావతరణద్యోవాహినీసంగమోపాత్తేం
దూదయనిష్పితృణజలధి ప్రారబ్ధపుత్రోత్సవో। దాత్తత్వాత్తగజాశ్వ
వన్య తనక న్యా గోమణీదాన సంపత్తిప్రీణిత దేవధుర్యధిపతిబ్రహ్మన్ స్తు
మస్త్వామనుః॥

ద్యూత్తంభత్, ఆకాశమునకునిగుడిన- గిరి, మందరపర్వతముచేత- కల్పిత, చేయబడిన- అవతరణ, దిగుటగల- ద్యోవాహినీ, ఆకాశగంగయొక్క- సంగమ, సంగమముచేత- ఉపాత్త, పొందబడిన- ఇందూదయ, చంద్రోత్పత్తిచేత- నిష్పితృణా, పితృఋణముతీరిన- జలధి, సముద్రునిచేత- ప్రారబ్ధ, ఆరంభింపబడిన- పుత్రోత్సవ, పుత్రోత్సవముయొక్క- ఉదాత్తత్వ, అతిశయము.

వలన- అత్ర, స్వీకరింపబడిన- గజ, ఏనుగు- అశ్వ, గుఱ్ఱం- వసి, వస్త్రసముదాయం- అన్న,
అన్నం- కన్యా, కన్యక- గో, గోవు- మణిరత్నం- ఈనిగుణత్రి- దానసంపత్తి, దానసంపదలచే
త- ప్రీత, సంతోషపెట్టబడియుండిన- దేవ, దేవతలుగలవాడా- ధూర్జటిపత్ర్యాస్త, కూర్మావతా
రపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను- ప్రామ, స్తోత్రించుచున్న- అనన్, అనుచున్నాడు-

సముద్రమథనకాలమందు కూర్మావతారమైన మందరపర్వతమును నీవు పట్టుటచేత దానికి ఆధారమగుటవలన ఆకాశమంతట దానిమీదనుండియే సముద్రముతో సంగమము చేసినందున సముద్రమందు చంద్రుడును పుట్టెను మొదలగునవి. అందువలన పిమ్మట దీనివలన సంతోషించెను సముద్రము పుత్రోత్సవమున దేవతలకు దానము చేసినాడు- అవి యెట్టివియన్నను. ఐరావతమనే గజదానం, ఉచ్చైశ్రవమను అశ్వదానం, కల్పవృక్షమనెడు వస్త్రదానం, అప్సరసలనెడి అన్నదానం, లక్ష్మియనెడి కన్యాదానం, కామధేనువనెడి గోదానం, చింతామణి కౌస్తుభమనే రత్నదానమును యీదానములు ప్రతిగ్రహించి దేవతలు సంతోషించినారని తాత్పర్యం-

శా॥ ఆద్యాలోకన భక్తిసంభ్రమనతే నేహాః పురాణస్య త్వద్భక్తస్య
ద్యాం భక్త్యుల్లసద్భ్రమ పరిష్కుర పరిష్కారా మాత్రజా। గ్రీవోద్యాగాంబుధ
డంబ్రిర్నాగరి రిపుహ్యానా లామిష పాయినుం। భద్యాదానిష సత్తక
స్థాకేటి బర్హిర్హ్యాస్తు సన్మానసం॥

ఆద్యాలోకన, మొదటిదర్శనమందలి- భక్తి, భక్తిచేతను- సంభ్రమాత్, త్వరపడుచున్న- అనే
హాః, కామమనెడు- పురాణస్య, పురాణుని చేత- త్వక్త, విడువబడిన- సకాం, ద్యాం, ప్రకాశమైనవా
త్సల్యకమున్న- తులసీ, తులసియనెడి- భ్రమ, భ్రాంతిచే- భ్రమ యిచ్చెడి- ఖురపుష్పకానామాత్ర
జాగ్రద్యోగాంబుధ, డెక్కలుగలిగిన మాత్రమే కూడియున్న సముద్రమున్న- దంష్ట్రా,
కోరలనున్న- రిపుహ్యా, శత్రువులయొక్క నరములను భక్షించేటిది- కా
గల- శభత్, ప్రకాశింపుచున్న- యావత్ సత్త్వ- భూమిప్రదేశములుగల స్థానమైన, వ
రాహావతారపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను- ప్రామ, స్తోత్రించేయుచున్నాము- అనుచున్నాడు-

స్వామి వరాహావతారమెత్తి హిరణ్యాక్షునిగూడ కోరలతో బద్దలుచేసి ఆమాంసంతోనే భూమినియెత్తి సముద్రములోనికి వడిదియుండగా సముద్రమున దేవతలు మొట్టుకే అయ్యిండగా సముద్రం. ఆపురుషుడు ఎచ్చిన పాదోదకంవలెనున్నది శత్రువులుగుండె మాంసంతో అంటు కున్నభూమి నల్లగానుండుటచేత ఆపురుషుడు సర్వాంగముల లెక్కిలేనివిగా తా త్పర్యం-

శా॥ డింభద్రోహి వధోత్కటోత్క్రమణ రుష్టిక్లిష్టతా రోమ కూ। పాంభోజప్రభవాండ భాండదళనో ద్యద్ధ్వానధీకృత్సభా । స్తంభాంత స్ఫుటన స్ఫురత్పెళ పెళ ధ్వన్యస్త నిశ్చేష్ట నిర్దంభోద్యోగ దిశావశావ నృహరీ బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

డింభద్రోహి, బాలుడైనప్రహ్లాదుని బాధించుచున్న హిరణ్యకశిపుని- వధ, వధయునకైఉత్కటోత్క్రమణ, ఉద్ధతంగా వెడలుటయందలి రుష్టిక్లిష్టతా, కోపంచేతనైనక్లేశంచేత- రోమకూపాంభోజప్రభవాండభాండదళన, రోమకూపములయందలి బ్రహ్మాండభాండములు బద్దలగుటచేత ఉద్యత్, పొడముచున్న- ధ్వానా, ధ్వనియనెడి- ధీకృత్, బుద్ధినిజేయుచున్న- సభా స్తంభాంత స్ఫుటన, సభలో స్తంభములోపల బద్దలగుటచేత- స్ఫురత్, వెడలుచున్న- పెళపెళధ్వని, పెళపెళధ్వనిచేతను- అస్త, త్రోయబడి- నిశ్చేష్ట, చేష్టలుడిగి- నిర్దంభోద్యోగ, దంభప్రయత్నములులేనున్న, దిశావశావ, దిగ్గజములుగల- నృహరిబ్రహ్మన్, నృసింహపరమాత్మా, త్వామ్, నిన్ను- స్తుమః, స్తోత్రంచేయుచున్నాము- అనుః, అనుచున్నాడు-

నరసింహావతారం స్తంభంలోనుంచి వెడలునప్పుడు శత్రువునందలికోపమున కటకటపడుచువచ్చుటచేత రోమకూపంలోనున్న బ్రహ్మాండభాండములు బద్దలైనట్లు స్తంభం బద్దలయిన ధ్వని వినబడుటచేత దిగ్గజములు విభ్రాంతములై నిశ్చేష్టితలైనవని తాత్పర్యం-

శా॥ స్వతల స్వచ్ఛతరారుణత్వ రచిత స్వస్త్రీ పరేడ్భ్రాంతివా। క్ప్రతికూలత్వ దశానుకారిగళగా ద్గద్యక్షమాంభోజ భూ। నుతిహాసన్న ఖరప్రసారిత పదాబ్జోద్భూత గంగాసవా। ప్రతిమాళీశ కపర్దమండల వటు బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

స్వతల- తనయొక్క అనగా పాదముయొక్క అరికాలుయొక్క- స్వచ్ఛతరారుణత్వ- స్వచ్ఛమయిన యెరుపుచేతను- రచిత- చేయబడిన- అస్వస్త్రీపర- అన్యస్త్రీయందాసక్తుడయిన- ఇట్- ఔనిమిటియొక్క- భ్రాన్తి- భ్రాన్తిచేతనయిన- వాక్- సరస్వతియొక్క- ప్రతికూలత్వదశ- ప్రాతికూల్యావస్థను అనుకారి- పోలుచున్న- గళ- కంఠమందలి- గాద్గదీ- గద్గదస్వరంచేతను- అక్షమ- అసమర్థుడైయున్న- అంభోజభూ- బ్రహ్మదేవునియొక్క- నుతి- స్తోత్రమును గురించిన- హాసన్- నవ్వువలెనున్న- నఖర- గోళ్లుగలదై- ప్రసారిత- చాచబడిన- పదాబ్జోద్- పాదపద్మములనుండి- జ- పుట్టిన- గంగయొనిడి- ఆసవ- మకరన్దమునకు- అప్రతిమ- అసమానమయిన- అళి- తుమ్మెదయైన- ఈశ- ఈశ్వరునియొక్క- కపర్దమణ్డల- జటాజూట మణ్డల

కుటిల వటుబ్రహ్మన్ - బ్రహ్మచారి వామన పరమాత్మా- త్వాం- నిన్ను- స్తుమః- స్తోత్రించేతుము-
అనున్ - అనుచున్నాడు.

అనగా వామనావతారములో భగవంతుడు చాచిన పాదం బ్రహ్మలోకంబునందు వెన్నెలలో స్వచ్ఛమైన ఆ పాదంయొక్క అతికాంతిలో సరస్వతియును బ్రహ్మయును ప్రతిఫలించుటచేత రూపం యర్రగా మారుటచేత తనయందు దాసక్తుడైన [illegible] యందాసక్తుడైనాడనుకొని సరస్వతికి కోపంవచ్చి వాక్కులు సాగకుండా చేసినదన్నట్లుగా బ్రహ్మదేవుడు స్తోత్రంచేయునప్పుడు కలిగిన భక్తివల్లనైన గద్గదస్వరంచేత స్తోత్రం [illegible]చుండగా నవ్వుచున్నట్లు గోళ్లు ప్రకాశించుచుండగా చాచబడిన పాదం పద్మంవలెనుండుటచేత అందులో పుట్టిన గంగ మకరందరసంవలె గానవచ్చుచుండగా దానిని స్వీకరించుచున్న శివజటాజూటం నల్లగా తుమ్మెదవలె ప్రకాశించుచుండెనని తాత్పర్యం.

శా॥ ఆజిప్రాథిమ దుర్జయార్జునగళోదగ్రాసృగాస్వాదన। వ్యా
జాపోశన భాక్తదస్వపహృతి ప్రాణాహుతి ప్రస్ఫుర। ద్రాజాళీనిఘసా
వసానవిఘస ప్రాయేందు ఫేలాయితా। బ్ధ్యాజాధ్యక్ష కుఠారధారిభృ
గురాడ్బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

ఆజిప్రాథిమ- యుద్ధప్రాథిచేత- దుర్జయ- జయింపశక్యుడుగాని- అర్జున- కార్తవీర్యార్జునుని- గళ- కంఠమందలి- ఉదగ్రాసృక్- అధికమైన రక్తంయొక్క- ఆస్వాదన- త్రాగుటయనెడి- వ్యాజ- మిషగల- ఆపోశన- ఆపోశనమును- భాక్- పొందిన- తత్- ఆకార్తవీర్యార్జునుని- అసు- ప్రాణములను- అపహృతి- అపహరించుటయనెడి- ప్రాణాహుతి- ప్రాణాహుతితోటి- ప్రస్ఫురత్- ప్రకాశించుచున్న- రాజాళీనిఘస- రాజసంఘమును చంపుటయనెడి భోజనంయొక్క- అవసాన- అంతమందలి- విఘసప్రాయ- భోజనశేషంవలె నున్న- ఇందు- చంద్రుడును- ఫేలాయిత- ఉచ్ఛిష్టపాత్రమువలెనున్న- అబ్ధిరాజాధ్యక్ష- సముద్రశ్రేష్ఠమయిన క్షీరసముద్రంగల- కుఠార- గండ్రగొడ్డలిని- ధారి-ధరించిన- భృగురాడ్బ్రహ్మన్- పరశురామబ్రహ్మమా- త్వాం- నిన్ను- స్తుమః- స్తోత్రంచేయుచున్నాము- అనున్- అనును.

అనగా పరశురామునిచేత గండ్రగొడ్డలి రాజులనందరిని ఆహారంగా భక్షించినట్టును- భోజనసమయమందు ఆపోశనముపట్టుట కలదుగాన కార్తవీర్యార్జునుని రక్తమే ఆపోశనమయినట్టును అతనిప్రాణంబులే ప్రాణాహుతి యయినట్టును రాజశబ్దవాచ్యుడయిన చంద్రుడు భోజనశేషమయినట్టును క్షీరసముద్రం వుచ్ఛిష్టమయినట్టును తోచుచున్నదని తాత్పర్యం.

శా॥ చాపచ్ఛాత్రనిషంగభంగ కుపితత్ర్యాభృద్ధనుః పంచవ। క్త్రీపంచాళికదృఙ్నియోక్త హుతభుగ్గ్రీవాద్వయీ పంచక। వ్యాపార భ్రమకారిపఙ్క్తిగళగళ్యా ఖండనాఖండ దో। ర్నైపుణ్య ప్రదరౌఘ రాఘవ పరబ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

చాప- వింటికిని- ఛాత్ర- శిష్యునకును- నిషంగ- అంబులపొదియైన సముద్రానకును- భంగ- పరాభవమును జేయుటచేత- కుపిత- కోపించిన- త్ర్యాభృ ద్ధనుః- శివునియొక్క- పంచవక్త్రీ- అయిదుముఖములయందును- పంచాళిక- అయిదులలాటములయందలి- దృక్- నేత్రములచేత- నియుక్త- పంపబడిన- హుతభుక్- అగ్నియొక్క- గ్రీవాద్వయీ- కంఠములు జతలయొక్క- పంచక- అయిదింటియొక్కయు- వ్యాపార- సంహరించుటయనెడి- భ్రమకారి- భ్రమను జేయుచున్న- పఙ్క్తిగల, రావణాసురునియొక్క, గళ్యా, కంఠసమూహంయొక్క- ఖండన, ఖండించుటయందు, అఖండ పూర్ణమైన, దోః, భుజములయొక్క, నైపుణ్య, నేర్పును, ప్రదరౌఘ, బాణసమూహంగలవాడా, రాఘవపరబ్రహ్మన్, శ్రీరామపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను, స్తుమః, స్తోత్రంజేయుచున్నారము, అనున్, అనుదినము.

అనగా శివధనస్సు విరుచుటయును శివశిష్యుడైన పరశురాముని నోడించుటయు, శివునియంబులపొదియైన సముద్రమున సేతుబన్ధంజేయుటయు అను పరాభవములచేత శివుడు కోపించి తన అయిదుముఖములలోనుండియు అయిదులలాటనేత్రములనుండి అయిదగ్నులను బంపగా ఒక్కొక్క అగ్నికి రెండేసి శిరస్సులుండుటచేత పదిశిరస్సులయొక్క పదికంఠములువచ్చినట్లు రావణాసురుని కంఠములు గాన్పించుటయు అవిసంహరించుట అగ్నులయొక్క వదికంఠములు నొక్కమారు బాణములచేత ఛేదించినట్లు తోచుచున్నది. అగ్నికి రెండుశిరస్సులని శ్రుతిప్రసిద్ధం.

మ॥ కరిపూరుద్ధరణేద్ధ లాంగల విభగ్నక్ష్మాభరాదక్షదిక్కరి పాద ప్రహారస్ఫుట త్స్ఫుటిప భోగవ్యాపృతగ్రీవ సూకర పీఠీకృత పృష్ఠతాహిత మహో గాధాధి కూర్మాధి రా। ట్పరిక్లప్త ప్రళయాంబు గాహన హలి బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనున్॥

కరిపూః. హస్తినాపురమును, ఉద్ధరణ. యెత్తుటచేతను. ఇద్ధ, ప్రకాశమానమైన, లాంగల. నాగలిచేతను- విభగ్న, విరుగుజూపిన, క్ష్మా, భూమిని, భర, భరించుటయందు, అదక్ష, సమర్థతలుగాని, దిక్కరి, దిగ్గజములయొక్క, పాద, పాదములచేత, ప్రహత, తొక్కబడి

న్నద. స్ఫుటము. విదుచున్న-స్ఫటిప, శేషునియొక్క, భోగ, శరీరమందు, వ్యాపృత, పనిచేయుచున్న, గ్రీవ, కంఠముగల, సూకర ఆదివరాహమునకు. పీడీకృత, పీడముగా జేయబడిన, పృష్ఠ, పృష్ఠముగలుగుటచేత, ఆహత, సంపాటింపబడిన. మహాగాధ. మిక్కిలియెక్కువైన, ఆధ. మనూష్వధగల, కూర్మాధిరాట్, ఆదికూర్మముచేత, పరిక్షిప్త, వేయబడిన, ప్రళయాంబుగావాన, ప్రళయోదకప్రవేశముగల, హలభృష్మాన్, బలరామపరమాత్మా. త్వాం, నిన్ను. స్తుమః స్తోత్రంజేయుచున్నాము అనున్, అనును.

అనగా బలరాముడు హస్తినాపురము పెల్లగించుటకై నాగలివేసినప్పుడు భూమి బద్ధలై విరుగుజూపినందున ఆ భారము మోయలేక దిగ్గజములు పాదములెత్తిపెట్టగా ఆనలుగుడచేత శేషునిశరీరము సాగిపోగా ఆ భారము సహింపజాలక ఆదివరాహము మడు సాగుచుండగా ఆ భారము మోపికచే వీపునలుగుడుబడి ఆదికూర్మము ప్రళయోదకములో మునిగినది.

మ॥ అతిదోఃపీడన కర్కరీ ఫలిత కంఠాభత్వదుర్వృత్తధూః తృణా
వర్త దృఢాంగపాతహత గోత్రాభీతిజోత్పాదిత । క్రతుభుగ్గ్రాహ
ణాగ్రహోన్ముఖ శతారధ్వస్త మైనాక ని। ష్పతన భ్రాంతిగ నందగోప
కసుత బిభ్రాన్ స్తుమస్త్వా మనుక్॥

అతిదోఃపీడన, మిక్కిలి భుజములచే మర్దించుటచేత, కర్కరీఫలిత, దోసపండువలె విడిపోయిన, కంఠాభత్వ, కంఠగా నికలుగుటచేత, దుర్వృత్త, నిలుపశక్యముగాని, ధూర్త, ధూర్తుడయిన తృణావర్త. తృణావర్తుడనే రాక్షసునియొక్క, దృఢ, దృఢమైన, అంగ. శరీరముయొక్క, పాత, పడుటచేత, హత, సంపాదించబడిన, గోత్రా-భూమియొక్క, భీతి. భయముకలిగించుటచేత, ఉత్పాదిత, పుట్టించబడిన, క్రతుభుగ్రాడ్రహ, ఇంద్రునిపట్టుటయందు, ఉన్ముఖ, అభిముఖుడై, శతార, వజ్రాయుధముచేత, ధ్వస్త, తాకబడిన. మైనాక, మైనాకపర్వతంయొక్క, నిష్పతన. పాటుయొక్క, భ్రాంతిక, భ్రాంతిగల, నందగోపకసూను బిభ్రాన్, నందగోపాలపుత్రుడవైన శ్రీకృష్ణపరమాత్మా, త్వాం, నిన్ను, స్తుమః, స్తోత్రము జేయుచున్నాము, అనుక్, అనును.

అనగా తృణావర్తుడనే రాక్షసుడు శ్రీకృష్ణులవారిని యెత్తుకుని ఆకాశముమీదకెగిరి ఆయనచేత చంపబడి భూమియందు పడుటచేత ఇంద్రునిపై కోపముచేత యుద్ధమునకెగిరి వజ్రాయుధముదెబ్బచేత జారిపడిన మైనాకపర్వతమ్మాయను భ్రమ పుట్టుచున్నదని తాత్పర్యం.

మ॥ స్వమహో బాహు కృపాణ కృత్తగళశత్రు ప్లుష్ట మ్లేచ్ఛ పీర స్ఫుటో।

ఉత్క్రమణాపాదిత పద్మినీరమణ మధ్యచ్ఛిద్ర ఖస్వామికా। గమనానానా సమయోపరాగముదితత్స్నా సౌర గంగానదీ। భ్రమకృత్కీర్తిక కల్కిమూర్తిక పరం బ్రహ్మన్ స్తుమస్త్వామనుః॥

స్వ- తినయొక్క, మహాబాహు, గొప్పభుజమునందలి, కృపాణా, ఖడ్గముచేతను, కృత్త, ఛేదింపబడిన గళ, కంఠములుగల, తుచ్ఛ, తుచ్ఛులైన, మ్లేచ్ఛవీర. మ్లేచ్ఛవీరులయొక్క, స్ఫుట, స్ఫుటమైన, ఉత్క్రమణ, జీవులు వెడలుటచేత, ఆపాదిత, సంపాదింపబడిన, పద్మినీరమణ. సూర్యునియొక్క, మధ్యచ్ఛిద్ర, మధ్యమందు రంధ్రముయొక్క, ఖస్వామికా, ఆకాశపుసంబంధపుయొక్క- ఆగమ, వచ్చుటచేతనైన, నానా సమయోపరాగ, నానా సమయములయందలి గ్రహణములచేతను, ముదిత, సంతోషించిన, త్నా, భూలోకులనకు, సౌరగంగానదీ, ఆకాశగంగయనెడు, భ్రమకృత్, భ్రాంతినిచ్చుచున్న. కీర్తిక, కీర్తిగల, కల్కిమూర్తిక పరబ్రహ్మన్. కల్కిరూపమయిన పరమాత్మా, త్వాం,నిన్ను, స్తుమః, స్తోత్రంజేయుచున్నాము. అనుః, అనును.

అనగా కల్కిమూర్తి మ్లేచ్ఛులనందరిని చంపుటచేత వారందరు యుద్ధములో జచ్చుటచేత సూర్యమండలం భేదించుకుని వెళ్లుటచేత సూర్యమండలం రంధ్రపడి ఆకాశపుసంబంధముకనబడుటచేత మాటిమాటికి సూర్యగ్రహణమువలె తోచుటచేత పుణ్యకాలమనిసంతోషింపుచున్న భూలోకజనులకు గ్రహణస్నానములకై ఆకాశగంగవచ్చినదాఅన్నట్లు కీర్తితోచుచున్నదని తాత్పర్యం

ఉ॥ కౌరవరాజువైరి సుతుకంఠముద్రుంచిన వానితండ్రికిన్ సారథియైనవానియనుజన్మునిభక్షణసేయువాని యాహారము సేయునట్టు ప్రియునాత్మజుబంటుగ నేలినట్టి ధాత్రీరమణుండుమీకొసగు సుస్థిరసంపదలెల్లకాలముల్ ॥

గీ॥ మాగనిపిడనాడివగలాడిదగులుకొన్న। యతనిపట్టంపురాణిదానబ్బనాలి। దానిమిండడికొడుకైనవానితల్లి। ఆయురారోగ్యపుత్రపౌత్రాభివృద్ధి పరగదయచేశిమిమ్ము రక్షించుగాక ॥

ఉ॥ ఆలికియల్లుడైపిదప నల్లునికిందగదా నెయల్లుడై। యాలికి దండ్రియైమనమరాలికిబెండ్లికొమారుడైసదా। యాలిమరందిచెల్లెలికి దాపతి

ష్ణైమముబోలెచునట్టిగో। పాలునురంగశాయి మనపాలగలండు విచార మేటికిన్॥

గీ॥ ఆదినగముకు మధ్యమం బలివకుచము। లంతనగముకు మధ్య ద్వ యంబుకొను। మధ్యనగముకు ప్రథమయుగ్మంబు మేను। చరమనగముకుచ రమాది చానతురుము॥

క॥ అహిహాసమాన కంజము। నహినహియను నారు సొగు నవలా నాసలున్। నహదాని దాని పిరుదులు। మహిళామధ్యంబుబోలు సుహిళానదుముల్॥

మ॥ తిరమా కంజ్లుకుదించె కన్బొమలు వాదించెన్ వలగ్నంబయా। చెరిచెన్ దోసమటంచునిల్వ సరిగా జేయంగను నించి బంధురతేజం డ్లు మదింపగాంచి తమకెంతో వాదియంచున్లురుల్ మరివాదింప ద్విజా త్తమె కువలయంబాయింతి మోమైడగన్॥

గీ॥ జాబుజాబిల్లి చంద్రికా చంద్రికందు। కందుజగడాలు జగడాలు కందుకందు రిందునందున సుందరీసుందరులకు। చందమామయు మామ య్యె చందమయ్యె॥

చ॥ తళతళమత్పలఛద మదభ్రమవిభ్రమ నిర్గళద్గళద్గళ। గళరోష భీష ణ నగచ్ఛదవిచ్ఛదపర్ణ పర్ణహిహాల।హాలహస్త ముఖ్యపృథు గాకుల గోకుల రక్షణార్థ యా।బలవదరీ దరీకుహర భాస్వదరీ యదరీదరీ హారీ॥

సీ॥ ఘనసారమనినవో వనజాతవాసన యదియ సారంబనియనకుమ మ్మ। కైరవంబనినవోకలితబింబాధరి పలుమారు వాదించిబలుకకమ్మ। కో రకంబనినవో చారుమీనేక్షణ యరకాక జేసిపోనాడకమ్మ। రసజాతమని నవో బిసలసద్భుజకాండ కినిసనాధారణంబనకుమమ్మ। కొమ్మ యిట్టులైన ఘనకిరకోకసార।సములుగనుపట్టునీపేరుసమసునమ్మ। విరహ పరితా పభరమగువీటివలన। నేల బగజేసకొనియదే బేలవగుచు॥

సీ॥ ధరముగండము పయోధరముజెందింపంగ గరుణించి తనమకరం
ధరమునుంచె। ఘనము వేశిక గొట్టిగగనముముట్టింప చనువిచ్చిదాచెను ఘ
ఘనమందు। ననలనిజాంగముల్ నగముల పాల్జేయ నయమునడినయా
ననమునదాల్చె। తరుణిగళంబుసుందరముగూర్చ హిరంబుడరమగని డయ
నుడరమునని డె।నగుట మేలెంచి కేళికానగమునగుచు। పోషితకలాపనాడం
బి పొలతికెలమి। పకి బడిసున్న మెయిప్పు బాపికొనుచు। సున్నఘునా
ఖ్యబంధుపత్రిసన్న కాంతి। వరలసద్గోత్రజులుఘనుల్ సరసహృదయు।
లమృతజన్ములు మరుమేలు నరసియిడరె॥

సీ॥ అళి గరుద్భవ మరుచ్ఛలదళ త్సుమగళద్రస సరిద్వహాసరిద్బం
ధురంబు। శుకపివాక్పిక సువాక్ప్రకట వాక్సురభిముద్విగతముద్విహాలము
ద్విద్రోసంబు। రవి విరాడ్భగణవాడ్బల వాడ్విట విషద్వదన గుహాద్వి
హారుష్వైభవంబు। కనకకా ధగధగ త్సలయి భృస్త్రినిన మర్గమున రపి వి
రాడ్బంధురంబు। మలయ నగనగ తారకా కలిత వకుళ। కుచక ధగ ధగ
కిసలయ పంజ పుంజ। ఘుమ ఘుమద్గంధ నీరంధ్ర గురు పరాగ। భరిత
పావన మప్పురీ భవ్యవనము॥

సీ॥ ధరసుధారసుధాసుధాధామ కదళికాదళికాళికాకారకలితమగు
చు। మవరమావరమారమామాణజలవళీలవళీ వళీలీలలమరిమరియు। శర
తుషారతుషారతుషారలవసితా వసితాసితాతారపణిసమంబు। శరద
శారద శారదశాంత భగణభాగణ భాణభాభారగాభరంబు। ఖగము
ఖాగముఖాముఖాఖాగమగుచు। హరిపుగారిపురాపురారాశినిలయ। వర
సభాసభాసభా భావ్యమగుచు। యశముశముముద మొదవు రమాధిప
తికి॥

సీ॥ స్ఫురదంతరుచికాంత వరదంత నికరాంత చరదంతర కులాంత
కరశికంత। మనిశాంత రహతాంతరనిశాంత సుఖదాంతరసశాంత వి

భ్రాంత కనయకాంత। మవసంతదూతాంతర వసంతదూతాంతరవసం త రివవంతనవవనాంత। మతిశాంత రతివంత రతిశాంత తాతాంత పతి కాంతవృత్తాంత వితతికాంత। మొదవె మదనసువికసిత మదనకాండ। శిఖిశిఖాదగ్ధ మదనాభ చిత్తవద్వ్య। యోగినిందితశుకకులాభోగనినద। భాసురములగు మధుమాస వాసరములు॥

సీ॥ రారార రారరరూరూర రేరార రేరారగిరరరూరరార। భాభీరు భీభర భార భేరి రేభిభూరి భా భాభిభూభూభ రాభ। నలినీనిళీనైకలలనాకళానూనలాలనలోలాకళంకలీల। దరదారిదరధరకిరివాదోదర దారకాదరకరోదారివరద। గోపబాలకపాలకపాపలోప। సాలకపిలాసవేంకటశైలవాస। భవ్యభావభవాకారదివ్యరూప। రాధకాస్ఫుటదికర రకాధరాంగ॥

హిందుస్థానీ సంస్కృతం తెనుగు పద్య శ్లోకములు.

చ॥ మదనుడు బేహాయా మలయమారుతి మలా పనా బజ్జాత్ పికంబు తేటీ ఝూటా శారిక మష్కరా శశి హరంజాదా తుమారా హర్వస్త్రీ పెట్టునని రాధకడకు జేరి నీమమాటలచే మదికి గుబ్బ జేసె వయ్యారిరంగానీ మ ప్రియుల కేజేతు పొద్దు వందనములు సింహశైల వరాహ నరసింహరాయా॥

మదనుడు- మన్మథుడు- బేహాయ- సిగ్గులేనివాడు- మలయమారుతి- వాయువు- ఆలాపనా- తెలివిగలవాడు- బజ్జాత్- పికంబు- జాతివిహీనమాయినట- కోవెల తేటీ- తుష్ట ఝూటా- కొండెములుచెప్పేది- శారిక- గోరింక- మష్కరా- హాస్యగాడు- శశి- చంద్రుడు- హరాంజాదా- వ్యభిచారికిపుట్టినవాడు- తుమారా- నీయొక్క- హర్వత్- యెల్లప్పుడు॥

చౌగిర్దే మేఘలాగీ బిరమతిచపలా మోరుచోరాహ మేమా। కాంతా గంతా దిగంతా ఉమరుముర్ఘునపాదిల్ శేమన్మనాయీ। ఆహాపర్యంక ఝూన్యా కిహారుపర్ గయా సాధువాపేసవేళ్ళ। కలవారుర్యామ కళీ స

తిహిబిదగళీ ముష్కిలేబర్షకాలా॥

దర్ ఖ్ దర్ ఖ్ ఖాయా కంచుకీ జత్రజత్రి। భవతునజర్ మేరీ చంచలా తత్ర తత్రి। ఝుటపట్ ఝుపట్ సేకూలాల సంమాసనష్మే। అబు హుకు ముక్ రేతో కౌతుకందర్శయామీ॥

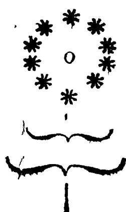
శరది శశినిశీథ చాంద్ కీరోషనాయీ। సఖనబననికుంజే కన్హుబంషీబజాయీ। తడపిడహతి చిత్తం మాముకం క్యాకరోంగీ। మదనసరసి భూయా క్యాబలా ఆనలాంగీ॥

మెహర్బ్యాన్ సాహెబ్ జంగలీశ్వర ఖోదా దద్యాత్సదా సంపదం। మొహతేమీనితి సర్వజంగలధిపాధీశన దత్తం ఫుగా। సర్వేషాం సకలాగ్రహార సముదాయానాం హుకుం। యుష్మదీత్యస్మాకం బత చిత్తగం చుడ భవద్గత్తం ద్విదంనీంగ థే॥

మెహర్బాన్ సాహెబ్ యుష్మదీయ పృథివీ జంగల్ప్యటాయేగితె। స్వర్గాత్రినాటవికా వనేచ రజనాన్విల్పించి కేట్టారిఘుళాయ్। జంగత్మేకుభవద్భిరత్రతర వశ్ఛిన్నాహి కిసాక్షయే। త్యేతానాటవికా పహిత్యా ఘూటాఘుస్సాసజాచకిరిరే॥

ఉమారా జవానుల్ హమారేగరిహారే। కదాపీహదంగా సజా శేయకుందర్। హుకుం దియతానోం హకాంచాపి। దద్యాత్ఖోదాతే ముదే స్వాత్సదాజంగలీశా॥

ఫలం లేమ బిల్యాలలంబంద్ హాల్ పాల్। అలం మోము గాకుల్ క్వచి ష్టేకుమాకుల్। అవుర్ కోయకొంపల్ మర్రిమాలకొంపల్। హమే ముళ్లకంపల్ హమారేగ్రహారే॥

శ్లోకములు॥-

కీదృశం యమునాతోయం। కిం వహంతి ఘటం స్త్రియః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ నీలంజలం॥

కింవదేద్వస్త్రనిర్మాతా। చాంచల్యం కుత్ర వర్తతే। ఆంధ్ర గీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ పారదే॥

పరిభ్రాంతే కీదృశం వాక్యం। పరిహాసే కీదృశం వచః। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ నీతోషు॥

కస్మైప్రియసతేపక్షః। కిమాంధ్రస్త్రీణాం సుప్రియం। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ చింతకాయ॥

మజ్జనస్యకుకాంక్షా। భృంగః కస్మై నగచ్ఛతి। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ చంపకాయ॥

అర్థోవదతి కింభార్యాం। కుత్రాస్తి గజయూథపః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ కాననే॥

కస్మిన్ సంస్తూయతేరాజా। శిశుః కిమభివాంఛతి। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ పాలనే॥

కోగ్రీకో దుష్టశీలస్య। కః కాంతాఖిన్నగాహృతః। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ ముసలీ॥

కింవక్తి రజ్జునిర్మాతా। పైశున్యం కుత్రవర్తతే। ఆంధ్ర గీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ నారదే॥

నాస్తికేషు కథంభూతః। కవనం కస్యరాజ్యతే। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ కవికేసరి॥

దుష్టస్యపుంజాయతేకుత్ర। న్యాయహార్యాః కేలిరా నగైః। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యాం। మేక మేకోత్తరం వద॥ కాపులే॥

కింవదంతి ప్రభుం భృత్యాః। కింవదంతి మునీశ్వరాః। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ నీవారం॥

కథంసుధుపిబేత్ భృఙ్గః। కస్త్రారాయాంమనోహరః। ఆంధ్రగీర్వాణభాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ వాలి॥

శ్రీరాధ్వరారియుఙ్నామ్నా। యాననామ్నశ్చ సత్వరం। ఆంధ్రగీర్వాణ భాషాభ్యా। మేకమేవోత్తరంవద॥ మేనసవారి॥

మురారిపత్న్యాః కింనామ। కాసంబుద్ధిః పినాకినః। కింవక్తి జారిణీజారాణ్। త్రయాణామేకముత్తరం॥

కింత్రాణం జగతానపశ్యతి చకః కే దేవతానాంద్విషః। కింధాతుః కరిభూషణం నిరుపమః కఃకింపిధానంద్విశోః। కేఖ ఖలనమాచరంతిసుదృశాం కించారుతాయాంఃఫలం। బుద్ధ్వాబ్రూహి విచార్యసూక్ష్మమతిమన్నేకంద్వయోరుత్తరం॥

కామేఘాముపయాతికృష్ణదయితా కావాసభాకీదృశీ। కాంరక్షత్యహిహాశరద్విఃసితం కింప్రైర్య హంత్రీచకా। కంధత్తే జలనాయకః కరతలే కాచంచలా కధ్యతా। మారోహావరోహణాశ్చ నిపుణై రేకం ద్వయోరుత్తరం॥ ధారా. వంది. కాశం. పాశం॥

కింకస్తుం యతతేనటః ప్రధమతశ్శైలస్థలీ కీదృశీ। కాసింద్యాక ఉపాత్రిమోర్ధిగిణితం కింభాగణే వే కావరా। కింశ్శపస్తుందనుజాధిపస్య నిఖిలః కింనోభజేతర ధ్యతా। మారోహావరోహణాచ్చ నిపుణై రేకం ద్వయోరుత్తరం॥

కస్మిన్నాపదభంగతా గిరిగణఃకస్మైరఘుఃకీదృశీ। మున్యంగాపృతిరాదృతాన్నృపతిభిఃకాకేన సర్వంకృతం। కస్మైస్యాచ్ఛుభమస్తికః కువలయేకావాగళే కథ్యతా। మారోహాదవరోహణాచ్చనిపుణై రేకంద్వయోరు

త్తరం॥

లావణ్యం క్వనుమోహితాం నభసికే సంచార మాతన్వతే। కాసా ముచ్చతరావహంతి నినదాః పక్షీడతోడంపతీ। కేషుస్వం ప్రకటీచకార భగవాంస్సీతాపతిః పౌరుషం। యః ప్రశ్నోత్తర మధ్యవర్ణఘటితో దేవో ముదేవోస్తువః॥

కస్మైత్రిలోక్యపతిఃకిమాహురభవం కేనాంగ మాచ్ఛాద్యతే। కస్మైనామ సహస్రకేగ్రవినతిః కస్మాన్నఖం గోమృగాత్। కస్యాంగాని మరత్య యా భుపిన్నృణాం కస్మిన్హరేరంశతా। యఃప్రశ్నోత్తర మధ్యవర్ణఘటితో దేవస్సపాయాత్తువః॥

దేవేంద్ర, శంకరం, పటేన, విశ్వస్మై, వారణాత్, వస్త్వాదౌ, భూమిశే॥

రాజన్ త్ర్యక్షరంవిద్ధి। చతురశ్వవస్సుఖావహం। అనేక సుషిరం వాద్యం। కాంతం స్త్రీముఖపంకజం॥ వాల్మీకం॥

చంద్రబింబసమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। అకారాదిడకారాంతం। పక్షాసం చింతయేద్బుధః॥ అప్పడం॥

పుట్టినట్టు సమంవస్తు। వస్తునామత్రయాక్షరం। చకారాదిలకారాంతం। పక్షాసం చింతయేద్బుధః॥ చక్రాలం॥

అంధకారసమంవస్తు। వస్తునామ త్రయాక్షరం। కకారాదికకారాంతం। పక్షాసం చింతయేద్బుధః॥ కాటుక॥

కుక్కుటాండసమంవస్తు।వస్తునామత్రయాక్షరం।లికారాదిచకారాంతం। పక్షాసం చింతయేద్బుధః॥ లికుచం॥

పూజాయాం కింపదం ప్రోక్తం। మస్తనంకోబిభర్త్యురః। బలభద్రస్యాయుధంకిం। కోజఘాన బలాసురం॥ సునాసీరః॥

వర్షాసుకాభవతి నిర్ధనకీదృగబ్జం। శేషంబిభర్తి వసుధా సవితంకప కః। ఆమంత్రయస్వధరణీధరనాథపుత్రీం। కోత్రాస్థిభస్మనిచితాంగ జనా

శ్రియఃస్యాత్ ॥ కాలి కాపాలికమతః ॥

కీదృశంపదపద్మయుగ్మలంమతం। ద్వారికాత్రసనభూషణం భవేత్। బ్రూహి కాంత సుభగైః సకాన్తిభిః। కీదృశో భవతి కుత్రవిద్విషాం॥ అవారితో రణేన॥

కాప్రయోజనరహితా వరాంగనా। ధామ్ని కేనతనయేననందితా। కీదృశేన ఘుసృణ పక్షిణాం। బంధనం సముభిలష్యతే సదా॥ శకుంతలాభరతేన॥

కీదృశం హ్యాయహారికాజితం। కఃసుఖాయ శశిభూపతేర్గణః। కస్తవాస్తిపినే భయాంగలః। కీదృశశ్చ నభవేన్నరాకరః॥ కలంకరహితః ॥

సాకశంకరస్య వలయావ పయోధరైః కః। కీదృక్ పరస్య నయితా నరకే నృపాలః। సంబోధయోగపదం విజయాంచకృత్। మర్త్యైస్తథా న హి భవేన్నికీదృశశ్చ॥ అహానాత్మతనయః॥

సంగాత్రినేస్పురదసినాహతా స్త్వయాకే। కేసుఃక్షం పీతనిరయే నరస్య కుర్యుః। కస్మిన్నష్టేవతి కదాపినైవలోకః। ఖ్యాతాః కేజగతి మహాలఘుస్వనాజః॥ నగకరేణవః ॥

కేసరస్తుతల తేషుసస్థితాః। కీదృశో భవతి మత్తకుంజరః। తత్వాతాః కేవ మహేష్వలక్షుణ్ణైః। అర్జునః సమితికీదృశో భవేత్ ॥ దానవకులభ్రమరహితః ॥

నిర్గతా సకలాంగనాతిః। పృచ్ఛతికోనైకోపృతోర్యర్ఘయమ్పృచ్ఛతి। మేఘాత్యయి కృతరుచిరా। కాయాంఃకిం తిమిరక్షయకారి నికాయాః॥ విధుతారా తేజః॥

విహాగపతాఃకంహాతవానహితం। కీదృగ్భవతిపురంజనసహినమ్। కిం కఠినగపిదితంవనగభృత్। యాహఃపతిరపి కీదృక్ భయకృత్ ॥ అపిమకరమయః ॥

కాకృతా పిష్ణునాకీదృక్। యోషితాంకః ప్రశస్యతే। అసేవ్యః కీదృశః స్వామీ। కోనిహంతి నిశాతమః॥ కుముదవనబాంధవోపియః॥

సువర్ణమాయితంకృత్వా కిరమూలేపిసిక్తిపేత్। అతినీలమతిస్థూలం యోజానాతి సంపండితః॥ సూకరః॥

ధాత్వాదేష్టస్యకోవాస్యాత్। అపిహీనః కియాహారిః। మహీయోపి కిమాహన్తి। తస్యనామానుకీర్తితం॥ సోమయాగిః॥

అనయాప్రభవేన్ముఖ్యః। గన్ధంకాంసంశ్రితంపిమః। అభినంద్నిత్కీదృశం జనాశ్శస్త్ర పరాయణాః॥ సౌకుమార్యం॥

ఫాల్గునేనసముపేత్యశిఖండిసంశ్రితాండవముఖండితో మాంధాతా। సాహ్యనాస్వజని తేనజయోగాత్ బభ్రువాహనసమాపతిభంగః॥ గాంగేయసంగరే॥

శంబరారిసింయుతాశ్చ్చకా హంసాఽపి సయోషితాః। సహస్రిపుత్రయుక్తేపి కించ సంగాస్తి సర్వదా॥ పద్మాకరం॥

కింకుర్వన్తితరుణ్యోవిలాసభరమన్థరాస్తరుణ్యా। కా కుముదబాంధవాస్తర్వికసలిసురభాసమేతేకా॥ మదయంతికాంతా॥

కాముకికదంబసద్భటపూర్ణేష్వనిశీథినీ భౌమాః। వాంఛ్యాఃకథంచకాసతి కాంచన కిలశాశ్చ కీదృక్షాః॥ కామినీపయోధరాకారాః॥

వృక్షాగ్రవాసీ నచపక్షిరాజః। చన్ద్రానుధారీ నచసోమయాజీ। త్రినేత్రధారీనచశూలపాణిః।జలంధరిత్రీనఘటోన మేఘః॥ కొబ్బరికాయ॥

కుబ్జరూపా మహోదీర్ఘా। నిర్జీవాబహుభాషిణీ। స్వచ్ఛందగమనంనాస్తి। ఆనీతాన్యైర్నిరంతరం॥

అంతర్జలశ్శిఖావహ్ని। స్త్రీనేత్రో మేఘగర్జనః। పర్ణ పక్షీ దివారాత్రౌ। వదేతోర్క సౌసబుద్ధిమాన్॥ హుక్కా॥

సర్వాంగశూన్యం సుపిరస్తపాత్రం। దేవాదిప్రియం సరవాహన్నం

చాపిప్రీప్రియం భాగవతానుకూలం। భావశ్యరూపం చతురోవదేతి౹౦॥ విభూతిపండు॥

అబీజం వృక్షవద్రూపం। శాఖాపల్లవవర్జితం। పత్రంనాస్తి ఫలంనాస్తి। స్పష్టీకుర్వన్తు తద్బుధాః॥ కుక్కగొడుగు॥

అస్థినాస్తిశిరోనాస్తి। బాహురస్తి నిరంగులీ। నిర్జీవాచనిరాహారీ।నిత్యంపురుషభక్షణం॥

సంతప్తాదశమధ్యజాతిగతినా సంమూర్ఛితా నిర్జలే। తుర్యద్వాదశవద్ద్వితీయమణిమన్యేకాదశాభస్తనీ। సాషష్ఠీ నృపపంచమధ్యనవమీ భ్రూసప్తమీ వర్జితా। ప్రాప్నోత్యష్టమవేదనాం త్వమధునా తూర్ణం తృతీయోభవ॥

ఆచిన్నది యేలాము న్మథబాధ పడుచూవున్నదంటే- ఉదకంలేని స్థానమందువున్న మీనంవలెనే- వృషభం- కుంభం- సింహం- ధనస్సు- తుల- వృశ్చికం- మిధునం॥

కింతృష్ణా కారికీదృగ్రథచరణమరం రౌతికః కాబ్ధికాంచీ కోపస్మారీ భుజంగేకింకలహాశమంవాక్యసంబోధనం। కింకాసుందర్యామపీంమః కిధమచలభృతః కాచసంబుద్ధిరగ్నే। ర్బీజంకింకావనీజారమణమతిహరా హేమసారంగలీలా॥

హేమ. సారం. గలి. ఇల॥ లాలీ. గరం. సామ. హే॥ హేలా. మలీ. సాగ. రం॥ హేమసారంగలీలా॥

కోనిర్దగ్ధ స్త్రిపురజయినా కశ్చకర్ణస్య హంతా। నద్యాంకూలే విఘటయతికః కఃపర స్త్రీరతశ్చ। కస్సన్నద్ధో భవతి సమరే భూషణంకింకుచానాం। కింమస్సంగా ద్భవతివిమపాం మానపూజాపహారః॥

మారః. నరః. పూరః. జారః. పరః. హారః॥ మానపూజాపహారః॥

కోధుర్యేణోహ్యతే కింజలవిహగకులైః ప్రాప్యతేకోమనోభూః। కీదృక్షస్సార్వభౌమః కిమితికవిజనోవక్తి జామాతృనామా। యోగీంద్రైర్గృహ్యతేకోమనసిచ సతతంకీదృగబ్జా సమేతః। సాక్షాన్నారాయణశ్చ ప్ర

ఖల రఘుకులే భాసమానావతారః॥

హారః. సరః. కూరః. సారః. వరః. తారః॥ భాసమానావతారః॥

చాపంయస్య బభంజరావణరిపుర్విశ్వైశ్చ యన్మందిరం। కింత్వాస్యం నికుచేషుగోపికజనాః కందర్పతుల్యాహ్యహాః। ఆరోహో దవరోహ సేన సమతా పంచాక్షరీసంయుతా। కింతద్బ్రూత సమస్తశాస్త్రనిపుణా ఆలోచ్య వర్షోవధిః॥ పంచాస్యచాపం రంగనగిరం జంబీరబీజం నంద నందనం॥

అథునా మధుకరపతినా గ్రిహితోప్యపకారదంపతీయేన। త్రాతిస్సపాలయేన్మాం విగతవికారో వినాయకో లక్ష్మ్యాః॥

అథునా- థు- వర్ణశూన్యమగు- మధుకరశబ్దములో- థు- వర్ణంపోతే మకరపతినా అపుడు- మకరరాజుచేతను పట్టుకోబడినవాడైనను- అపకారదంపతి- ప - కారవర్ణము శూన్యము గా- దంపతీశబ్దములో- ప- వర్ణముపోతే- దంతిఅపును- ఆగజేంద్రుడు యెవనిచేత రక్షింపబడెనూ- విగత- విడిపడ్డ- వి-వర్ణమగు వినాయకోలక్ష్మ్యాః అనే శబ్దములో- వి- పోతే- నాయకోలక్ష్మ్యాః అవును అనగా అలక్ష్మీనాయకుడు నన్ను రక్షించుగాకఅని తాత్పర్యము॥

కాదిద్వాలారమణవసతిం ప్రేషయంతీకరండం। దాసీహస్తాత్పభయమలిఖద్వాళమస్యోపరిష్ఠం। గౌరీకాంతం పవనతనయుంచంపకం చాత్రభావం। పృచ్ఛత్యార్యోనిపుణతిలకో మల్లినాథఃకవీంద్రః॥

ధరణిలోది తామరమొగ్గ- వాయువ రాకుండా- మన్మథుడు రాకుండా- సూర్యోదయం కాకుండా- తుమ్మెదరాకుండా- మరియొక అర్థం ఆంజనేయులను లిఖించడం యెందుకంటే విశేషార్థం బ్రహ్మచారివాయేమిఅని తెలుపుదునిమిత్తం॥

పతిరతీవధనీసుభగోయువా। పరవిలాసవతీషు పరాఙ్ముఖః। శిశురలంకురుతే భవనంసదా। తదపిసాసుదతీరుదతీకుతః॥

క- యోగ్యమైనట్టి- ధ- నక్షత్రమందు- గ- పొందేవాడు।

మలయాచల సంభూతే। మందంచలతిమారుతే। నినింద వానరాశాఖి। తామినీయామినీముఖే॥

కుమారసంభవంద్రుష్ట్వా। రఘువంశే ప్రకీర్తితః। రాక్షసానాం కుల శ్రేష్ఠో। రామోరాజీవలోచనః॥

కేశవంపతితంద్రుష్ట్వా। భీమంచ వికతాయుధం। ధార్తరాష్ట్రాః ప్రరోదంతి। పాండవా హర్షమాయయుః॥

పాతువో గిరిజామాతా। యస్సదాద్వాదశలోచనః। త్వత్రైవ గిరిజామాతా। ద్వాదశార్థార్ధలోచనః॥

నాశీశః పాతుమాంపత్రిం। పర్యంకస్తమకులాదభూత్। మాతా పుత్రి సపత్నీచ। మేనాయస్యదినోభువః॥

రావణేన వినాసీతా। సీతయా రావణోపిచ। వినారావణ సీతా భార్యా। రాఘవో విశకింధరః॥

పాండవానాం సభామధ్యే। దుర్యోధన ఉపాగతః। తస్మైగాంచసువర్ణంచ। రత్నాని వివిధానిచ॥

[illegible] ఘనహంసునకు, యిచ్చెను॥

వటున్యుక్తో మహోనత్ర। మార్గమావృత్యతిష్ఠతి। అత్రసంబోధనం [illegible] త్రస్తాన్త్రాసకోవధిః॥

వటో- ఋక్ష- పిల్లవాడా- వెలుగుబంటి॥

సంధ్యావన్దన వేళాయాం। తటాకాన్తం ద్విజోత్తమైః। అత్రక్రియాపదంవక్తుం। దత్తస్త్రాసికో వధిః॥

ద్విజోత్తమ, ఐః, వచ్చితివి॥

విషంభుజ్ త్వ్వ సహామాత్యైర్వినాశముపయాస్యసి। నాభ్యాంకే న చరాజేంద్ర। కృష్ణాజిన మకంటకం॥

షకారం, రెండు నకారములు, కకారం యివి లేని కృష్ణాజినమనుభవించు, ఋ. అజీ, ఆం. రాజ్యం॥

వృహంగ వాహనంచైవ। త్రికంచ రసమైగృహం। పాసాలపినకిః పుత్రాః। సదారక్షతు భూపతిం॥

వృద్ధాశ్చ లుబ్ధాశ్చ వివిక్తసంగాః । విప్రాఃసుమీసాలిభిర్నాధనాః।
ఏతేకిమిచ్ఛంతినతైవసర్వే। నేచ్ఛంతికిం మానవదాఘయానం॥

గోకులే కుతులేబాలే। కాకులే వానముకులే। ఎయింపశ్యా కు
సుశ్యామే। ఖంజానాం కిమాలానవే॥

దేవరాజో మయాదృష్టః। మహోవారిదివారణే। అనన్నరంభంచ సో
మంచ। విమంపేత్వా గృహంయయౌ॥

నదీతీరే వృక్షమూలే। అథవా శూన్యమందిరే। వామహస్తప్రయో
గేణ। భార్యయా కింప్రయోజనం॥

వాలినం రావణంరామం। సుగ్రీవంచ విభీషణం। శత్రుఘ్నంభర
తంహత్వా। పితమా కింప్రయోజనం॥

అంబలి ద్వేషిణంవందే। కూరగాయ రిపుంసదా। పాలనేతి ప్ర
యంవందే। చింతకాయ శుభప్రదం॥

కూజంతం రామరామేతి। శాకాయ లవణాయచ। అనిత్యానిశరీరా
ణి। నగచ్ఛేద్ద్వాప్యహ్నాణత్రయం॥

యుష్మస్తు యుక్తతోపత్తి। కరేణుఃకరహస్తైర్వినా। తద్వస్త్వందిపరిశ్యా
మో। శుభ్యంపద్మాప్రియాపతిః॥

స్తనమండలమాశ్రిత్య। నఖస్యవరయోషితాం। సదాకర్ణయతేగా
నం। రమయా సహరంగరాట్॥

వేత్రాగ్రే కోటరంనాస్తి। నాస్తిబాణధరోయువా। ఇత్యుక్త్వా కురు
హంత్యుక్త్వా। విర్వినా సహాస్త్రియా॥

గంగాయాంస్నాతుముద్యుక్తా।పంచో నావింశతిస్త్రియః। నష్టైకామక
రగ్రస్తా। పునర్వింశతి రాగతాః॥

యదియా మాదిరాపన్న। భవంకిమబలాబలం। ప్రచ్ఛన్నాఃస్త్రీ
పాదానకస్మాత్ కరణక్రియాః॥

రాక్షసేభ్య స్సుతాం హృత్వా। జనకస్య పురీం యయౌ। అత్ర కర్తృప
దం వక్తు। హైమసుందాస్వామికంకణం॥

దివా న పూజయేల్లింగం। రాత్రౌ లింగం న పూజయేత్। సర్వదా పూ
జయేల్లింగం। దివారాత్రౌ న పూజయేత్॥

పారితస్యార్జునప్రసంగేన। మధ్యాహ్నస్త్రీప్రశంసయా। రాత్రౌ
చోరప్రసంగేన। కాలో గచ్ఛతి ధీమతాం॥

కింభూషణం పీనపయోధరాణాం। కీదృశ్యహో చాంద్రమసీ ప్రభా
తా। కిమాహ సీతా దశకంఠనీతా। హారామహా దేవరతాతమాతః॥

గిరిజా నామాత్మజా మాతృపుత్రపౌత్రవినాశనః। తద్భార్యాత్మ స్వామిపు
త్రారేః సూతో మామభిరక్షతు॥

పార్వతి, మేనక, శివుడు, కుమారస్వామి, నెమలి, పాము, గరుడుడు, అనూరుడు, సూ
ర్యుడు, కర్ణుడు, అర్జునుడు, కృష్ణమూర్తి॥

ఖచరస్య సుతస్య సుతః ఖచరో। జనకో ఖచరో జననీ ఖచరీ। ఖచ
రస్య సుతేన హతః ఖచరో। హా హా రోదితి జననీ ఖచరీ॥

వాయుః, భీమసేనః, ఘటోత్కచో రాక్షసః. జనకో భీమసేనః నరాక్షసః, జననీ హిడింబీ
రాక్షసీ॥ కర్ణేన ఘటోత్కచో హతః హిడింబీ రోదితి॥

భుజంగమకులం కీదృక్ రంతుకామః పరాశరః। కాంతా విస్తారయా
మాస కుచయోః కాభిభర్తికాం॥ విలాసినీహారలతామ్॥ విలాసినీ హా
రలతామ్॥

తరుణప్రథమలకాగాదేశాశనజాతయః కథం వాచ్యాః। వికసితసరో
జతతయో మనాంసి మదయన్తి కీదృశ్యః॥ యువతివదనాకృతయః ॥యువ
తివదనాకృతయః॥

స్తనౌ కీదృక్ చకాస్తి స్ఫుటనవకుసుమాశోకమాసాద్యకాలం। కిం
ముంచన్త్యంబువాహాః భవరిపునివహే సంజ్వరః కింభవశ్చ। కిం నేత్రా
పావృతిః స్యాత్ అతిశయలఘువః కేచకోప్రీహి భేదః। పారియేణప్తా

వృషేణ్యాః ప్రియతమదివసాః కీదృశాః కీదృశాశ్చ ॥

కమలేకమలం తదుపరికమలం। తత్రైవ కమలం విమలం భాతి। అమునా

యమునా కరధృతవపుసా। చుంబనసమయే రతిరివ భాతి॥

హస్తకమలము- ముఖకమలము- నేత్రకమలము- కంఠము-॥

వాణ్యాః రేఖ్వజగద్ధితోద్భవపతిః కః కేత్రిజజానిర్బభౌ। స్తోరాదారుణ రస్య రేదారుతరశ్రై వేయకభాసురం। ఉద్భిద్భృజ్జరకాష్ఠభృత్త్రిసృగి భే దాస్త్రీజనాచ్ఛచ్ఛని। సనస్సంబు మదంబుదాళిగిరయస్తవో ముదే వోవ్యాడః॥

తిస్వస్తిత్రిణమస్సవృస్యగ దస్యుక్రో ధృగజ్ఞాతయః। స్వత్యాయుతభ్రశః రాట్ఛయే ధృతమహాభృద్బాస్త్రావాచస్త్రినాట్। పాయాసన్నఘుధగం బుముఙ్గసగు దిగ్ద్విదిద్ధవసజ్జోస్తరి। ఘృత్వాభిప్రద కామధుగ్వసస్రుద్ద్రుహోం డరచ్చిద్విరాట్॥

దైత్యేష్టపథ్వజపీథ్వరాద్రిరసుధద్ధ్వసుత్రిగడిద్వశద్వస్ర। త్రితః ప్రేతుగా ప్రేద్ధసుర్గసృగి భేదస్త్రైటభ ద్విదస్త్రిమేట్। దేవేడీడిత పత్సునాసు విహా గే దారుద్ధయావాడిరా। ట్సపద్విపద్రోగ్బహుఋడ్రిపామ్యుషపభేష్ స్ముద్వరత్వడ్విభుః॥

శుండాలేడ్ద్విడనీలకాండవినుతోపిటాండకాండోవృషే। టాం డఃకాండజకాండకాండ ధరజిద్వ్యష్టండ చూడామణిః। శుండాలాస్య షడాస్యసేవ్యచరణస్సౌఖ్యం శివస్సాదరం। దద్యాదద్య సకాండ కాం డద గళత్స్వటుండలీటుండలీ॥

వజ్జామడ్జ ఖరాడ్జపీడ్జ వసుధాడ్జాలాంశ్చ ముడ్జాఖరే। జ్జిజ్జేటిటి ధరేధరేఖణాఖణాఖజ్జూరవిడ్జద్భృమా। లుద్భులుద్భమలుద్భలుద్భయుం వదాద్ధిద్ధిద్ధిసద్ధిత్రథా। పావాటటివటటిటటి పటురసత్ప్రఖ్యాతి సత్రాదయః॥

అకహరణచరణచనదశ। గళగహనదళనసరళ శరా। అతరళన తరత నయ జయ। జయ దశరథతనయ జలజదళ నయనా॥

కంజరంపురిచద్రించ। మయోదాళి సదాళికా। కాళిదాసళిదాయోమ। చంద్రించరిపురంజకం॥

ముందునుంచి చదివినా వెనకనుంచి చదివినా వొకటేమోస్తరు॥

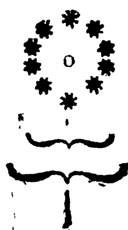
దేవాకాని నికావాదే। వాహికాస్వస్వకాహివా। కాకారేభ భరేకాకా। నిస్వభవ్యవ్యభస్వని॥

ఏచరణం ఆచరణంపట్టును మొదటనుంచి అయినా వెనకనుంచి అయినావకటేమోస్తరు॥

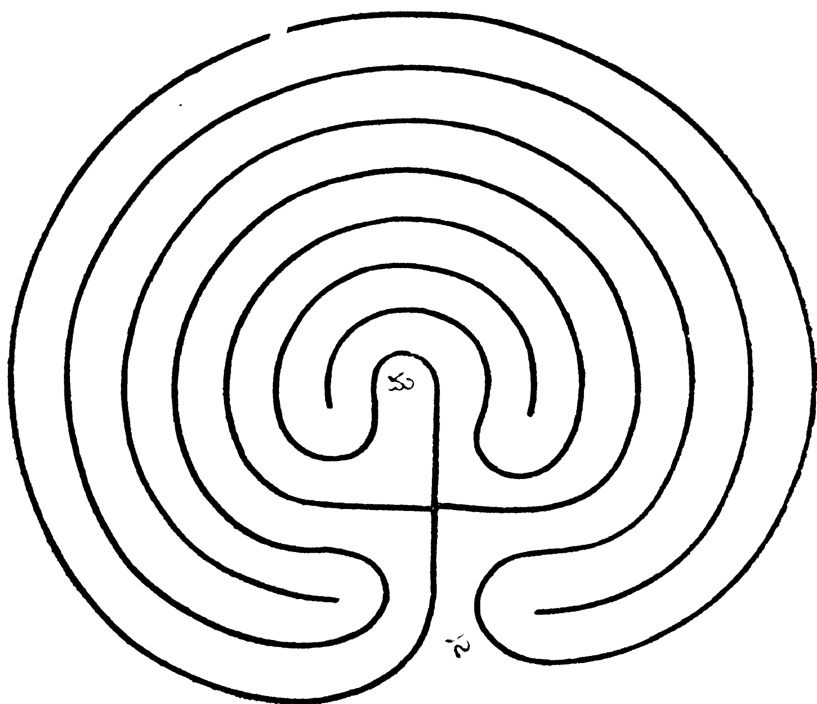
అంగుళ్యాకఃకవాటం ప్రహరతి కుటిలే మాధవః కింవసంతః నో చక్రీకింకులాలః నహిధరణిధరః కింద్విజిహ్వః ఫణీంద్రః నాహం ఘోరాహిమర్దీత్వమసి ఖగపతిర్నోహరిః కింకపీంద్రః ఇత్యేవం సత్యభామా ప్రతివచనజడః పాతుమాం పద్మనాభః॥

భిక్షార్థీ సక్వయాతస్సు తనుబలిమఖం తాండవం క్వాబ్జభద్రే। మన్యే బృందావనాంతే క్వచ సమృగశిశుః నైవజానే వరాహం బాలేకచ్చిన్నదృష్టో జరఠవృషపతిర్గోపఏవాస్యవేత్తా లీలాసల్లాప ఇత్థం జలనిధి హిమవత్కన్యయోః పాతుయుష్మాన్॥

నాథవిలోకయమేఘం కృతస్తవపావమిహాయాః। నహినహిపశ్య పయోధరమపసారయకంచుకీమురసః॥

అభిమన్యుడు భేదించుకు వెళ్ళిన పద్మవ్యూహం.

మాకు తెలిసివున్న యీవ్యూహం ప్రింటు వెయ్యడమయినది.
భారతములోవున్న యితరవ్యూహములు యెవరైనా [illegible] చేసియెడల
ప్రింటు వేసి పంపినవారికి వకప్రతి పంపబడును.
ఇది నాలుగుగీట్లది మోస్తరునిమిత్తం వెయ్యడమైనది. ౮ - ౧౬ యీలా
మోస్తర్లుగా యింకా రెట్టించినకొద్దీ విస్తారముగా రెట్టించి చా-
లా చిక్కుగానున్ను వుంటుంది.
స, అక్షరము సయింధవుడు దగ్గరనుంచి దు, అక్షరం దుర్యోధను-
డు దగ్గరకు గీట్లమధ్యనుంచి వెళ్లుతుంది.

ఉ॥ పైగడి నాగు గుఱ్ఱమును బాగుగబట్టుచు జుట్టుముట్టి స। ద్రాగ ముమీర గేరు చతురంగమునంగల గళ్ల నన్నిటన్। సాగగ జేసె భాసినితి సార మపారముగా నుతింపగా। శ్రీగురు వత్సవాయి వర సింహాసనాధి ప శ్రీ జగత్పతీ॥

చదరంగము పయిచుట్టువరసలలో యేగమలలోవున్నా అరవైనాలుగు గదులు గుఱ్ఱమును దాటించడము.

పైచుట్టువరుసలో యేనుగయింటనుంచి అరవైనాలుగు గదులు గుఱ్ఱమును దాటించడమును గురించి. ఇదేప్రకారము యెడమప్రక్కనున్నప నుగయింటనుంచి తిప్పదాటించవచ్చును.

౭	౧౮	౩౧	౪౮	౫	౨౦	౩౩	౪౬
౩౦	౪౯	౬	౧౯	౩౨	౪౭	౪	౨౧
౧౭	౮	౫౧	౫౮	౬౩	౬౦	౪౫	౩౪
౫౦	౨౯	౬౪	౬౧	౫౪	౫౭	౨౨	౩
౯	౧౬	౫౫	౫౨	౫౯	౬౨	౩౫	౪౪
౨౮	౩౯	౨౬	౧౩	౫౬	౫౩	౨	౨౩
౧౫	౧౦	౪౧	౩౮	౨౫	౧౨	౪౩	౩౬
౪౦	౨౭	౧౪	౧౧	౪౨	౩౭	౨౪	౧

[illegible] అక్షైనా[illegible] [illegible]దం.
[illegible] సిప్పి వేశేది.

౪౧	౮	౨౬	౩౩	[illegible]	౫	౨౭	౩౫
౨౫	౩౪	౪౧	౬	౨౮	౩౨	౪౩	౨
౭	౧౯	౬౦	౫౮	౬౨	౫౧	౩౬	౨౯
౩౧	౨౨	౬౩	౫౨	౬౧	౫౭	౩	౪౨
౧౭	౯	౫౬	౫౯	౫౪	౪౫	౫౦	౩౮
౨౩	౩౦	౫౩	౬౪	౫౫	౩౭	౧౩	౪
౧	౧౮	౪౭	౨౧	౧౪	౧౫	౪౬	౩౯
౪౯	౨౪	౧౧	౧౬	౪౮	౨౦	౧	౧౫

చుట్టుగుములలో శకటయింటనుంది అరవైనాలుగుమలు కాలషం.
ఈలాగే యెడమ పార్శ్వము శకటయింటనుంది తిప్పవేశేది.

౩౫	౪౮	౭	౨౨	౩౩	౪౬	౫	౨౦
౮	౨౩	౩౪	౪౭	౬	౨౧	౩౨	౪౫
౪౯	౩౬	౫౧	౬౪	౫౭	౬౦	౧౯	౪
౨౪	౯	౫౮	౬౧	౫౪	౬౩	౪౪	౩౧
౩౭	౫౦	౨౫	౫౨	౫౯	౫౬	౩	౧౮
౧౦	౧౩	౩౮	౫౫	౬౨	౫౩	౩౦	౪౩
౩౯	౨౬	౧౫	౧౨	౪౧	౨౮	౧౭	౨
౧౪	౧౧	౪౦	౨౭	౧౬	౧	౪౨	౨౯

చుట్టుగడులలో రాజుయింటనుంచి అరవైనాలుగుగడులు దాటడం.
ఈలాగే యెడమపార్శ్వము మంత్రియింటనుంచి తిప్పవేశేది.

౧౮	౩౧	౪౬	౭	౧౬	౩౩	౪౮	౯
౪౫	౬	౧౭	౩౨	౪౭	౮	౧౫	౩౪
౩౦	౧౯	౬౦	౫౫	౬౨	౫౧	౧౦	౪౯
౫	౪౪	౬౩	౫౨	౫౯	౫౬	౩౫	౧౪
౨౦	౨౯	౫౮	౬౧	౫౪	౧౩	౫౦	౧౧
౪౩	౪	౫౩	౬౪	౫౭	౩౮	౨౫	౩౬
౨౮	౨౧	౨	౪౧	౨౬	౨౩	౧౨	౩౯
౩	౪౨	౨౭	౨౨	౧	౪౦	౩౭	౨౪

చుట్టుగములలో గుఱ్ఱపయింటనుండి అరవైనాలుగు గములూ దాటడములో సగముమట్టుకు ముప్పయిరెండుగదులు దాటి తిరిగి వుండిపోయినముప్పయిరెండుగదులు దాటించడమును గురించి.

౨౨	౫	౧౮	౯	౩౨	౩	౨౮	౧౫
౧౯	౧౦	౨౧	౪	౨౫	౧౬	౩	౨
౬	౨౩	౧౨		౮	౨౯	౧౪	౨౭
౧౧	౨౦	౭	౨౪	౧౩	౨౬	౧	౩౦
౨౨	౫	౧౮	౯	౩౨	౩	౨౮	౧౫
౧౯	౧౦	౨౧	౪	౨౫	౧౬	౩౧	౨
౬	౨౩	౧౨	౧౭	౮	౨౯	౧౪	౨౭
౧౧	౨౦	౭	౨౪	౧౩	౨౬	౧	౩౦

శా॥ పైపైకైవారముగాక దానికి సమీపంబైన కైవారమం। దేకోణంబు
బునసున్న గాని తురగంబీముప్పదార్గళ్లసుగ। దాకంజేసెతి భూసురేంద్ర
కృత సద్ధర్మార్థ సంవర్ధనా। శ్రీ కారుణ్య జగత్పతీంద్ర వర శ్రీ సింహా
ద్రి రాజోత్తమా॥

చుట్టూ వకవ [illegible]ములు వదిలివేసి లోపల రెండోవరసలో మొకటి వున్నా పైచుట్టువరసగాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరుగదులు గుర్రమును దాటించడము. గుర్రపయింటకు సమానముగావున్న లోపలరెండవ వరస గదిలోనుంచి దాటించడము. ఇదేప్రకారము యెడమప్రక్కనుంచి తిప్పి దాటించవచ్చును.

	౨౭	౧౦	౧౯	౪	౨౧	౧౨	
	౧౮	౫	౨౮	౧౧	౩౬	౩	
	౯	౨౬	౧౭	౨౦	౧౩	౨౨	
	౬	౩౩	౮	౨౯	౨	౩౫	
	౨౫	౧౬	౩౧	౩౪	౨౩	౧౪	
	౩౨	౭	౨౪	౧౫	౩౦	౧	

చుట్టూ వకవరసగదులు వదిలి వేసి లోపల రెండో వరసలో యెక్క డవున్నా పైచుట్టువరసగాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరుగదులు గుర్రమును దాటించడము.
శకటుయింటకు సమానముగావున్న లోపల రెండవవరస గదిలోనుంచి దాటించడము. ఇదేప్రకారముయెడమప్రక్కనుంచితిప్పిదాటించవచ్చును.

	౨౪	౧౯	౪	౧౧	౩౦	౨౧	
	౫	౧౦	౨౩	౨౦	౩	౧౨	
	౧౮	౨౫	౩౬	౨౯	౨౨	౩౧	
	౯	౬	౧౭	౩౨	౧౩	౨	
	౨౬	౩౫	౮	౧౫	౨౮	౩౩	
	౭	౧౬	౨౭	౩౪	౧	౧౪	

మట్టూ ఒకవరస గదులు వదిలివేసి లోపల రెండోవరసలో మొదలు-
డవున్న పైనుట్టువరస గాక లోపలవున్న ముప్పయిఆరు గదులు గుర్రము
ను దాటించడము. రాజుయింటకు సమానముగావున్న లోపలరెండవ
వరస గదిలోనుంచి దాటించడము. ఇదే ప్రకారము మొదము ప్రక్క నుంచితి
ప్పి మంత్రియింటకు సమానముగావున్న గదిలోనుంచిదాటించవచ్చును.

	౧౯	౬	౨౫	౨౮	౧౭	౪	
	౨౪	౨౭	౧౮	౫	౩౬	౨౯	
	౭	౨౦	౯	౨౬	౩	౧౬	
	౧౦	౨౩	౧౨	౩౫	౩౦	౩౩	
	౧౩	౮	౨౧	౩౨	౧౫	౨	
	౨౨	౧౧	౧౪	౧	౩౪	౩౧	

పై చుట్టుగడులలో రాజు యింటనుంచి అరవై నాలుగు గడులూ దాటడములో సఖముమట్టుకు ముప్పయి రెండు గడులు దాటి తిరిగి వుండిపోయిన ముప్పయి రెండు గడులు దాటించడమును గురించి.

ఈలాగే యెడమపార్శ్వము మంత్రి యింటనుంచి తిప్పివేసేది.

౨౨	౧౩	౨౬	౯	౨౦	౭	౩౨	౩
౨౭	౧౦	౨౧	౧౬	౨౫	౪	౧౯	౬
౧౪	౨౩	౧౨	౨౯	౮	౧౭	౨	౩౧
౧౧	౨౮	౧౫	౨౪	౧	౩౦	౫	౧౮
౨౨	౧౩	౨౬	౯	౨౦	౭	౩౨	౩
౨౭	౧౦	౨౧	౧౬	౨౫	౪	౧౯	౬
౧౪	౨౩	౧౨	౨౯	౮	౧౭	౨	౩౧
౧౧	౨౮	౧౫	౨౪	౧	౩౦	౫	౧౮

పైచట్టుగములలో యేనుగయుంటను. (అరవైనాలుగుగములూదాటడ
ములో సఖముమట్టుకు ముప్పయి రెండు గములుదాటితిరిగీవుండిపోయినము
ప్పయి రెండుగములుదాటించడమునుగురించి.

ఈలాగేయెడమపార్శ్వముయేనుగయుంటనుంచితిప్పివేసేది.

5	22	13	28	7	32	15	18
12	25	6	21	14	17	8	31
23	4	27	10	29	2	19	16
26	11	24	3	20	9	30	1
5	22	13	28	7	32	15	18
12	25	6	21	14	17	8	31
23	4	27	10	29	2	19	16
26	11	24	3	20	9	30	1

పైచట్టుగములలో శగటుయింటనుంచి అరవై నాలుగు గములూ దాటడములో సఖముమట్టుకు ముప్పయి రెండు గములు దాటితిరిగివుండిపోయినముప్పయి రెండుగములు దాటించడమునుగురించి.

ఈలోగే యెడమపార్శ్వము శగటుయింటనుంచి తిప్పవేసేది.

౭	౨౨	౯	౩౦	౧౩	౨౪	౩	౩౨
౧౦	౨౯	౬	౨౩	౪	౩౧	౧౪	౧౭
౨౧	౮	౨౭	౧౨	౧౯	౧౬	౨౫	౨
౨౮	౧౧	౨౦	౫	౨౬	౧	౧౮	౧౫
౭	౨౨	౯	౩౦	౧౩	౨౪	౩	౩౨
౧౦	౨౯	౬	౨౩	౪	౩౧	౧౪	౧౭
౨౧	౮	౨౭	౧౨	౧౯	౧౬	౨౫	౨
౨౮	౧౧	౨౦	౫	౨౬	౧	౧౮	౧౫

10205